

WARBIXINTA XUQUUQDA AADANAHA EE SOOMAALIYA 2017

GUUDMAR KOOBAN

Madaxweyne Maxamed Abdullaahi Maxamed ‘‘Farmaajo’’ ayaa madaxweyne ka ah dawladda Federaalka ee Soomaaliya ee la dhisay 2017kii. Kadib markii ay si wada jir ah u doorteen labada aqal ee baarlamaanku ka kooban yahay 8dii Febraayo. Madaxweyne Farmaajo waxa uu kala wareegay xilka madaxweyne Xasan Shiikh Maxamuud, oo si nabad ah awooddda uga degay kadib markii looga adkaaday doorashada. Xubnaha labada aqal ee baarlamaanku waxaa lagu soo xushay doorasho aan toos aheyn oo dhacday laga soo bilaabo bishii Oktoobar 2016 ilaa bishii Janaayo, iyadoo xubnaha golaha shacabka lagu saleeyay qabiil iyo xubnaha aqalka sare oo lagu saleeyay gobol. Habka doorshada ee labada aqal waxaa si weyn looga aaminsanaa inuu ahaa mid aad u liita oo uu aafeeyey musuqmaasuq. Laakiin labada aqal ee baarlamaanku waxa ay ku doorteen Madaxweyne Farmaajo hab loo arkayay cadaalad ah oo mmadaxbanaan. Dowlada jamhuuriyada iskeed isu magacowday ee Somaliland ee waqooyi galbeed iyo dowlad goboleedka Puntland ee waqooyi bari waxa ay gacant ku haayaan dhulalka hoos taga mid walba. Maamulka ku Meel gaarka ah ee Galmudug (MKG), Maamulka Ku meel Gaarka ah ee Jubba(MKJ), iyo Maamulka Ku Meelgaarka ah ee Koofur Galbeen(MKKG) si buuxda gacanta uguma heyn dhulalka hoos taga. Ururka argagixisada ah ee Al Shabaab waxa ay sii wateen gacan ku heynta Dooxada Wabiga Juba waxa ayna sii wadeen in ay si xor ah u sii wataan howlgaladooda meelo badan oo ka mid ah qeybaha koofureed iyo dhexe ee dalka. Isku dhacyada intii uu sanadku socday ee ay ku lug lahaayeen maleeshiyaadka dowladu, Howlgalka Midowga Afrika ee Soomaaliya (AMISOM) iyo al-Shabssb ayaa keenay dhimashada, dhaawaca iyo baro kicinta dad rayid ah. AMISOM iyo ciidanka amaanka ee Soomaaliya ma aanay sameyn howlgal weyn oo ku xoreynayaan goobo dheeraad ah intii lagu jiray sanadka.

Maamulada rayidka ahi ma ayan sii wadin gacan ku heyn wax ku ool ah ee xoogagga amaanka, waxa ayn alahaayeen awood kooban oo ay bulshada ku siiyaan daryeel xagga xaquuqul insaanka ah.

Arimahha ugu waaweyn ee xaquuql insaanka oo ay ku jiraan dilalka dadka rayidka ah ee ciidamada amaanka, maleeshiyaadka qabaa’ilka iyo dableey aan la aqoon, laakiin kooxda argagixisada ah ee Alshabaab ayaa geystay xadgudubyadda ugu culus ee xaquuqul insaanka, gaar ahaan weerarada argagixisada ah ee rayidka iyo dilalka qorsheysan. Xadgudubyada kale ee waaweyn ee xuquuqda aadanaha waxaa ka mid ahaa dad la waayay, jirdil iyo habab kale oo arxan daro ah, ka baxsan

bini'aadannimada , si bahdil ah oo loola dhaqmay ama ciqaabay; xaalad adag oo khatar galinaysa nafta oo ka jirtay xabsiyada; xarig aan loo meeldayin iyo xiritaano siyaasad ka dambeeyso iyo qabasho; diiditaanka dhageysi dacwadaha si furan oo cadaalad ah, isticmaalka caruur la askareeyay, xayiraad lagu soo rogay xoriyadda hadalka iyo saxaafadda, isu imaatinka iyo ururada iyo dhaqdhaqaaqa, dad guryahooda xoog looga saaray iyo dib u dajin dadka soo barakacay (IDPs) , arbushaad, leexsasho iyo la wareegista gargaarka bini aadinimada , Rayidku ma aanay haysan awooday ku badalaan dowladooda iyaga oo u maraaya doorasho xor iyo xaq ah; Dadka la tahriibiyo, iyo rabshado baahsan oo loogeysto haweenka iyo gabdhaha iyo talaabo yar oo la xisaabtan ah ee xagga dowladda, oo ay ku jiraan kufsi, gudniinka fircooniga ah /qodbidda iyo in dambi laga dhigo dadka isku jinsiga ah ee isu galmooda, ku shaqeysiga khasabka ah oo ay ku jireen caruurta.

Guud ahaan ka sareeynta sharcigu waxa ay noqotay wax caadi ah. Dawladdu waxay ay ka qaaday talaabooyin yar si dacwad loogu soo oogo loona ciqaabo saraakiisha geysata tacadiyadda, gaar ahaan saraakiisha gaashaandhigga iyo booliiska ee lagu soo eedeeyay in ay geeysteen kufsi, dil, rabshadaha qabaa'ilada iyo baad.

Maleeshiyada qabiilada iyo Al Shabaab waxa ay sii wadeen in ay ka geystaan xadgudubyo arxandaro ah waddanka oo dhan, oo ay ka mid yihiin dil aan sharci soo marin, dilal siyaasadeeyan, dad la waayo, iyo ciqaab aan caadi aheyn oo naxariis daro ah, kufsi : iyo weeraro loogeystay shaqaalaha hay'adaha aan dowliga aheyn (NGOs), Qaramada Midoobay. Waxa kale oo ay xayireen kaalamada bini'aadinimo, u qorteen caruur askar, iyo xakameeynta xoriyada hadalka, saxaafada, isu soo baxyada iyo dhaqadhaqaaqyada. Ciidamada AMISOM waxa ay dileen dad rayid ah (fiiri qeybta 1.g.).

Qeybta 1aad. Ixtiraam Sharafta Qofka Oo Ay Ka Mid Tahay in uu xor ka ahaado :

a. Iyada oo aan loo meel dayin oo nolol loo diido iyo dilalka kale ee sharci darada ah ama siyaasadeeyan.

Ciidamada dawladda iyo maleeshiyada raacsan, dad kale oo xiran dharka ciidamada, ciidamada nabadgelyada ee gobolada, Al Shabaab iyo kooxo hubeysan oo aan heybtood aan la garaneyn ayaa geystay dilal aan loo meel dayin ama sharci daro ah. Dawladda iyo maamul goboleedyada waxa ay dilaan dadka iyada oo aan la marsiin habka cadaalada siman. Iska hor imaadyo hubeysan iyo weeraro ayaa

lagu dilay dad shacab ah iyo shaqaalaha gargaarka (eeg qeybta 1.g.). ka sareynta shacrigu waxa ay noqotay caado.

Maxkamadaha ciidamadu waxa ay sii wadeen in ay qaadaan kiisas dacwo oo sharci ahaan ka baxsan awoodooda iyo hab dacwad qaadis oo ka hooseeyay heerarka caalamiga ah. Masuuliyiinta federaalka iyo kuwa maamul goboleedyadu waxa ay mararka qaar ku fuliyaan xukunada dilka ah ee kuwa lagu xukumo dilka maalmo gudahood marka xukunka lagu rido, gaar ahaan kiisaska eedeysanayaashu ay si toos ah uga qirtaan maxkamadda horteeda in ay xubin ka ahaayeen Al Shabaab ama fiidiyoow laga sii daayay telefishinka. Tirooyinka heer qaran ee dadka lugu filiyay xukunada dilka ah waxa ay ahaayeen kuwo aan lagu tiirsanaan karin. Laakiin Howgalka QM ee Soomaaliya (UNSOM) ay dabagalay 21 dil wadanka oo dhan intii lagu jiray sanadka, oo ay ku jireen afar lagu soo eedeeyay in ay xubin ka ahaayeen Al Shabaab, 11 xubno ka ahaa ciidamada qalabka sida, iyo shan rayid ah. Hay'adaha xuquuqul insaanku waxa ay su'aal ka keeneen awooda maxkamada militarigu u leedahay in ay si haboon u ilaaliyaan arimaha ku saabsan garsoor cadaalad ah, xaqqa in la raadsado cafis, ama xukunka oo la soo gaabiyo iyo sidoo kale in xukunka loo fuliyo hab waafaqsan heerarka caalamiga ah.

Dagaalo u dhexeeya qabiilada iyo jilibyada, gaar ahaan kuwa ku saleysan biyaha iyo kheyraadka dhulka ayaa dhacay sanadka oo dhan, gaar ahaan Marka, Gaalkacyo iyo Gobolka Hiiraan (fiiri qeybta 6). Waxaa dhacay dilal aargoosi ah.

Al Shabaab waxa ay sii waday in ay disho dad rayid ah (fiiri qeybaha 1.g. iyo 6). Dilalka waxaa ku jiray dilal ay Al Shabaab u geysatay dad ay ku eedeysay in ay u basaasayeen lana shaqeeynayeen DFS, ciidamada qaranka Soomaaliyee, iyo maleeshiyaadka ay is baheystaan.

Rag hubeysan oo aan heeybtooda la aqoon ayaa u geystay dilal aan loo ciqaabin oo ay ku jireen xubno ka tirsan baarlamaanka, garsoorayaal, saraakiisha Heyadda Wardoonka iyo Amaanka Qaranka (NISA), askarta Ciidamada Qaranka Soomaaliyeed (SNA), iyo saraakiil kale oo dowladeed, sidoo kale suxufiyiinta, oday dhaqameedyada, iyo shaqaalaha ururada caalamiga ah.

b. Dad La Waayay.

Ma jirin warbixino ku saabsan in masuuliyiinta dowladu ay ka dambeeyeen dad la waayay oo ay siyaasadi ka dambeysay ama kuwa siyaabo kale loo waayay. Al

Shabaab waxa ay sii waday afduubka dadka oo ay ku jireen shaqaalaha gargaarku. Burcad badeedkuna waxa ay sii wadeen heeysashada dad ay afduubteen sanadihii la soo dhaafay.

Sideed kaluumeysato Iiraaniyiin ah oo 2015kii ay Al Shabaab ka afduubteen biyaha Soomaaliya ee u dhaw Ceel Dheer, Gobolka Galgaduud ayaa wali afduub loo sii haystay dhamaadkii sanadka. Afar kale oo kaluumaysato ah oo la qabtay intuu uu weerarku socday ayaa dhintay intii la haystay, hal ayaa baxsaday, afarna waa la soo badbaadiyay.

Si ka duwan sanadii hore, waxaa jiray dhowr warbixinood oo isku day weeraro burcadbadeed nimo iyo laba weerar burcad badeed oo guuleestay meelo ka baxsan xeebaha Puntland, laakiin markabkii iyo shaqaalihii si dhaqso ah ayaa loo soo helay.

c. Jir Dilka Iyo Arxandaroooyin kale, Si Ka Baxsan Bini'aadminimada, Bahdil loola dhaqmo iyo Ciqaab Jir Dil Ah

Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu mamnuucayaa jir dilka iyo dadka oo si bini'aadminimada ka baxsan loola dhaqmo. Hase yeeshee, jir dilka, iyo arxandaroooyinka kale oo ka baxsan bini'aadminimada, bahdil lagu dhaqmo iyo ciqaabo ayaa dhacay. Gudiga QM ee la Socoshada Soomaaliya iyo Eritariya (SEMG) waxa ay sheegen in ay soo gaareen eedaymo ku saabsan in saraakiisha NISA ay geystaan jir dil. Inkasta oo warbixinadda jirdil ka dhacay gudaha xabsiyada NISA ay hoos u sii dhacayeen labadii sano ee la soo dhaafay. Ciidamadda dawladda, maleeshiyo raacsan, rag xiran dharka ciidamada, ayaa geestay rabshado galmo oo uu ku jiro kufsi (eeg qeybta 1.g).

Masuuliyiinta federaalka iyo maamul goboleedyada ayaa isticmaalay awood xad-dhaaf oo looga soo horjeedo suxufiyiinta, dibad baxayaal, iyo maxaabiis, taasoo ay ka dhalatay dhimasho iyo dhaawac, Inkasta oo ay taasi si weyn hoos ugu dhacday heerarka dowladda federaalka wixii ka dambeeyay doorashadii madaxweyne Framaaajo bishii Febraayo.

Intii lagu jiray bishii Febraayo sadex suxufi oo haween ah ayaa sheegay in gudaha Somaliland ay ku garaaceen saraakiil xiran labis ayna xireen dhowr saacadood iyaga oo booqanayay qaraabooda oo ku xireyd xabsi ku yaala Hargeysa. Wax baaritaan ah laguma sameyn.

Saraakiisha NISA waxa ay si joogta ah u qaadeen baaritaano xagga aminga oo waaweyn, inkastoo aysan haysan awood sharciyeed oo ay wax xiraan ama ku hayaan. NISA waxa ay hayeen dadka ay qabteen muda aad u dheer iyadoo aan la marsiin habka cadalada iyo waxa ayna si xun ula dhaqmeen dadka la tuhunsanyahay intii su'aalaha la weydiinayay.

Al Shabaab waxa ay ku soo rogeen ciqaab adag dadka ku nool dhulalka ay gacanta ku haayeen (fiiri qeybta 1.a. iyo 1.g.).

Colaadaha qabiilada ayaa mararka qaar sababa dhimasha iyo dhaawaca dad rayid ah (fiiri qeybta 1.g iyo 6).

Xaaladda Xabsiyada Iyo Goobaha Dadka Lagu Hayo

Xaaladda xabsiyadu qeybaha ugu badan ee dalka waxa ay aheyd mid adag iyada oo ay ugu wacneyd nadaafada iyo fayadhowrka oo liitay, biyaha iyo cuntada oo aan habooneeyn, iyo daryeel caafimaad la'aan. Xaaladuhu sidaa way ka wanaagsanaayeen gudaha Xabsiga Dhexe ee Muqdish, laakiin, dhibaatadu waxa ay aheyd buux dhaaf. Laba xarumood --Xabsiga Garoowe ee Puntland (oo la dhameystiray 2014tii) iyo Xabsiga Hargeysa ee Soomaliland (oo la dhameystiray 2011kii)--waxa ay gaarsiisnaayeen heerarka caalamiga ah waxaana la soo wariyay in si fiican loo maamulay. Xabsiyada ku yaalay dhulalka ay maamulayeen Al Shabaabiyo meelaha kale ee aan sahal lagu gaari karin oo ay masuuliyiinta dhaqanku gacanta ku hayeen waxa ay ahaayeen meelo aanay tagi karin kormeerayaasha caalamiga ah. Xaalada xabsiyada ee meelaha noocaas ah waxaa la aaminsanyahay in ay tahay mid adag, mararka qaarna halis ku ah nololaha.

Xaalada Nololeedka: Buuxdhaafinta xabsiyada magaaloyinka ayaa dhacda — gaar ahaan ka dib dhacdooyin xagga amniga ah ee waaweyn oo keena xiritaan. Masuuliyiintu waxa ay mararka qaar meel ku wada hayaan da'yarta iyo dadka waaweyn, sabab ay qeyb ka tahay iyada oo la aaminsanyahay in da'yartu ay ka amaan qab badanyihiin marka lala haayo xubno ka tirsan jilibkooda hoose. Masuuliyiinta xabsiyadu inta badan ma ayan kala saarin maxaabiista sugaya in dacwadooda la qaado iyo maxaabiista la xukumay, gaar ahaan gobolada koofurta iyo kuwa dhexe.

Kaliya maxaabiista Xabsiga Dhexe ee Muqdisho, Xabsiga Garoowe iyo Xabsiga Hargeysa ayaa maalin walba heli karay qubeys, xarun fayadhowr, cunto iyo biyo haboon, iyo banaaka oo ay ku jimicsadaan. Masuuliyiinta gobolada qaar, si kastaba

ha ahaatee, waxa ay sanadihii dhawaa ka sameeyeen horumarin yara fiican meelaha, iyaga oo gacan ka helaya ururo caalami ah. Inta badan maxaabiista ku jirta xabsiyadu waxa ay ku tiirsanaayeen qoysaskooda iyo qabiiladooda si loo kabo irsaqooda, biyo iyo cunto. Da'yarta oo la xabiso marka ay codsadaan qoysaskooda oo doonayo in ilmahooda la edbiyo ayaa aheyd dhibaato, gaar ahaan Puntland and Somaliland. Arintaa iyada ah waxa ay ku dhacdaa sida badan caruurta qurbo joogta, kuwaas oo qoysaskoodu ay lacag siiyaan masuuliyiinta xabsiyada si ay u hayaan caruurtooda qaba dhibaataada isticmaalka maandooriyayaasha si loogu dhaqan celiyo iyada oo ugu wacan tahay maqnaashaha qaabab kale oo lagu daaweeyo.

Masuuliyiintu waxa ay inta badan ka rabeen qoysaska maxaabiista in ay bixiyaan kharajka adeegyada caafimaad, maxaabiista aan la heyn qoysas ama qabiil kaalmeeya waxa ay heleen daryeel kooban oo adeegya noocaas ah. Dilaaca cudurada, sida qaaxada iyo daacuunka ayaa sii socday, gaar ahaan gudaha xabsiyada buux dhaafsan, sida Muqdisho. Dilaaca cudurada noocaas ah waxa uu halis galin karaa nafta mudada xili roobaadka.

Intii lagu jiray Meey laba maxbuus ayaa u geeriyootay daacuun 50 kala waa la karaantiilay intii uu daacuunku ka dilaacay xabsi ku yaal gudaha Hargeysa.

Dismaha xabsigu waxa ahaa inta mid badan burbursan, ilaalada aan la tababarin ma aanay awoodin in ay sugaan amaanka.

Lama helin warbixin ku saabsan heerka dhimashada ee maxaabiista iyo xarumaha lagu hayo dadka maxkamad sugayaasha ah.

Al Shabaab waxa ay ku xirtay maxaabiis dhulalka ay gacanta ku heyso ee koofurta iyo gobolada dhexe. Maxaabiistaa waxaa lagu xabisay xaalada ka baxsan binu aadaminimada marka loo fiiriyo 'xadgudubyada' fudud ee ay geeysteen sida cabida sigaarka, ku haysashada waxyaalo mamnuuca ah telefoonada gacanta, dhageeysiga muusikada, daawashada iyo ciyaarta kubadda cagta, xirashada rajabeetada iyo xirasho la'aanta xijaabka.

Maamulka: Inta badan xabdiyadu ma laheyn baarayaal soo baara cabashada maxaabiista. Sharciga dawladda dhexe si cad uguma ogola in maxaabiistu cabashooda u gubiyaan masuuliyiinta garsoorka iyada oo aan faafreeb lagu sameyn, si kastaba ha ahaateen sharciga Somaliland, waxa uu u ogolaadaa maxaabiista in ay cabashadooda usoo gudbiyaan maamulada garsooska iyada oo aan laga sameyn faafreeb. Waxaa la sheegay in maxaabiistu ay soo gudbiyeen

cabashooyin noocaas ah.

Maxaabiista xabsiyada dhexe ee Muqdishu, Garoowe iyo Hargeysa waxa ay u fursado haboon u lahaayeen dadka soo booqanaayay iyo in ay ku dhaqmaan diintooda, koobnaanta kaabayaasha ee xabsiyada kale ee dalka oo dhan ayaa xanibtay dhaqdhaqaaqyada noocaas ah.

La socosho madaxbanaan: Masuuliyiinta Somaliland iyo masuuliyiinta dowlada ee Puntland iyo Muqdisho ayaa ogolaaday in ay la socdaan xabsiyada kormeerayaal madaxbanaan oo aan dowli aheyn intii lagu jiray sanadka. Wakiilo ka socda Xafiiska Qaramada Midoobay ee Maandooriyaha iyo Dambiyada ayaa booqday xabsiyada Garowe, Boosaaso iyo Hargeysa dhowr mar. Wakiilo ka socda UNSOM, hayado kale ee QM iyo hey'ado samafal ayaa booqday dhowr xabsi oo ku baahsan dalka. Joqoraafi ahaan meelaha aan la gali karin iyo amaanka ayaa xanibay in kormeer nuucaas ah lagu sameeyo degaanada ay gacanta ku hayaan Al Shabaab ama goobaha lama galaanka ah ee masuuliyiinta dhaqanku ay gacanta ku hayaan.

Hagaajinta ama Daryeelka: DFS waxa ay ka furtay Muqdishu xabsi amaankiisu aad u sareeyo iyo xarun maxkamadeed oo ay maalgalisay dowlada Ingiriisku. Xarunta cusub waxaa loogu talo galay in lagu yareeyo amaandarada marka dacwadaha la qaadayo, gaar ahaan kuwa ku lugta leh tuhun la xiriira argagixisonimo.

d. Xarig iyo Xabsi Ku Heyn Aan loo meel dayin (Sabab La'aan Ah)

Inkasta oo Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah uu mamnuucayo in dadka sharci daro lagu xiro, ciidamada dawladda iyo maleeshiyaadka raacsan, maamul goboleedyada, maleeshiyaadka qabiilada iyo Al Shabab waxay u xireen una hayeen dadka si aan loo meel dayin (fiiri qeybta 1.g.). Sharcigu waxa uu bixinayaa xaqqa qofku u leeyahay in uu uga doodo maxkamadda sharcinimada xiritaankiisa ama hayntiisa. Laakiin kaliya siyaasiyiinta iyo ganacsatada ayaa xaquuqdaa u isticmaali karay si dhab ah.

Kaalinta Doorka Boliiska iyo Habka Nabadgelyada

Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu dhigayaa in ciidamada gaashaandhigu ay mas' uul ka yihiin sugida madaxbanaanidda dalka, xoriyadda, iyo midnimada dhulkeed iyada oo ciidamada boliiska ee qaranka iyo gobaladu ay mas' uul ka yihiin ilaalinta nabadgelyada, nolosha, hantida iyo, nabadgalyada iyo amaanka. Guud ahaan, booliisku waxa u ahaa mid aan taabagal aheyn oo aan heysan qalab iyo tabar ku filan. Tusaale ahaan gudaha Muqdishu boliisku ma aanay heysan gaadiid ku filan oo ay uga qaadaan maxaabiista saldhiga kuna geeyaan xabsiga ama xarumaha caafimaadka. Waxaa jira warbixino sheegayay in boliiska uu ku lug yeeshay musuqmaasuq.

AMISOM iyo SNA ayaa ka shaqeeyay in ay sugaan kala dambeeynta meelo ku yaala gobolada koofurta iyo kuwa bartamaha. DFS waxa ay si joogto ah ugu tiirsantahay ciidama NISA in ay qabato hawshii boliiska, iyadoo inta badan, ugu yeeray in ay xiraan oo ay hayaan dadka rayidka ah iyaga oo aan u heysan ruqsad ay ku soo xiraan. Magaalooyinka qaar iyo dhulka baadiyaha ee ka tirsan koonfurta iyo gobolada dhexe ayaa wali ku sii jiray gacanta Al Shabaab iyo maleeshiyooyinka la ologga ah. Wasaaradda Gaashaandhigga ayaa mas' uul ka ah xakameynta ciidamada qalabka sida. Ciidamad boliisku waxa ay hoos yimaadaan isku dhafka maamulada maxaliga ah, maamul goboleedyada iyo dowlada. Ciidamada boliiska qaranku waxaa uu hoos imaanayay Wasaaradda Amniga Gudaha, halka masuuliyiinta maamul goboleedyadu ay gacanta ku hayaan ciidamada boliiska ee degaankooda oo hoos imaanayay Wasaaradda Arrimaha Gudaha ama Amniga ee degaanadooda.

Masuuliyiinta rayidka ah ma ayasan laheyn hab wax ku ool ah oo ay ku kantaroolaan ciidamada amaanka. Ciidamada nabadgelyadu way ku xadgudbeen dadka rayidka ah, sida badan waxa ay ku guul dareysteen in ay ka hor tagaan ama jawaab ka bixiyaan rabshadaha bulsho. Inkasta oo Masuuliyiintu ay mararka qaar isticmaalaan maxkamadaha ciidamada qalabka sida in ay maxkamad saaraan shaqsiyaadka la aaminsanyahay in ay masuul ka yihiin xadgudubyada, guud ahaan ma aanay baarin xadgudubyada boliiska, ciidamada iyo xubnaha maleeshiyaadku, dhaqanka ka sareeynta sharcigu waxa uu ahaa mid baahsan.

Qaramada midoobay ay soo warisay kor u kaca xiritaanka iyo heynta aan loo meel dayin gudaha Puntland intii lagu jiray sanadka. Isu geyn 121 qof oo ay ku jiraan shan haween ah ayaa la xiray intii lagu jiray bisha Luulyo intii uu socday howlgal xagga aminga ah iyo baaritaan xagga amaanka ah oo marwalba dhaca, sida badan magaalooyinka Garoowe iyo Boosaaso. Waxaa la soo wariyay in badi dadka la

xiray lagu tuhmay in ay xubno ka ahaayeen Al Shabaab, muhaajiriin aan joogto aheyn, dhalin yaro lagu soo eedeeyay dambiyoy fudud, iyo hal suxufi. Intii lagu jiray nuska hore ee sanadka, 1,226 xarig oo aan loo meeldayin iyo ku heyn xabsi oo sharci daro ah ayaa la diiwaan galiyay. Inta badana waxa ay ka dhaceen Puntland; 993 maxbuus ayaa la ugu dambeeyntii la sii dayay.

Gacan ku heynta ciidamada ee Wasaaradda Gaashaandhiggu waxa ay aheyd mid aad u liidata laakiin ka soo raynayay ilaa xad iyaga oo gacan ka helay deeq bixiyayaasha caalamiga. Dhamaadkii sanadka ciidamadu waxa ay ka koobnaayeen inta u dhaxeysa 11,000 iyo 14,000 oo askari, sida ku saleeysay qiyaas ay bixiyeen ururo caalami ah. Badi ciidamadu waxa ay fadhiyeen gobolada Shabeelada Dhexe iyo Shabeelada Hoose, sidoo kale gudaha MKKG iyo MKJ. Wasaarada Gaashaandhigu waxa ay xoogaa saameyn ah ku lahayd gacan ku heynta ciidamada guud ahaan nawaaxiga Muqdisho oo gaarsiisnaa koofuurta ilaa Gobolka Shabeelada Hoose, Galbeed ilaa Baydhabo, Gobolka Baay, waqooyiga ilaa Jowhar, Gobolka Shabeelada Dhexe. Ciidanka Xoogga iyo maleeshiyaadka raacsan dowlada ayaa marka qaar la howlgalyay AMISOM meelaha AMISOM la geeyay. Ciidamada boliiska ee dowlada dhexe waxa ay sii wadeen sii joogitaankooda 17ka degmo ee caasimada. AMISOM waxa ay qaabeeyay cutubyo buuxiyay dadaalada maxaliga iyo DFS ee ku aadan in Muqdisho loo sameeyo boliis. Saraakiishaas boliisku waxa ay siiyeen taakuleyn xagga la talinta iyo tusaaleeyn ee ku saabsan waajibaadka asaasiga ah ee boliiska, ixtiraamka xaquuqul insaanka, istiraatiijiyada ka hortaga dambiyada, ka qabashada howlaha boliiska bulshada dhexdeeda iyo habraaca baaritaanka. In ka badan 300 oo saraakiisha boliiska AMISOM ah ayaa ka dhinac shaqeyay cutubyada la abuuray si ay tababar u siiyaan boliiska qaranka.

Habka Xiritaanka Iyo Sida Loola Dhaqmo Maxaabiista

Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu dhigayaa in dadka la xiro la horgeeyo masuuliyiinta garsoorka 48 saacadood gudohood. Sharcigu waxa uu waajib ka dhigayaa in la hayo ruqsad soo xiritaan oo leh cadeyn ku filan oo ay soo saaraan saraakiisha awooda u leh marka la soo xirayo qof la tuhunsanyahay. Sharcigu waxa kale oo dhigayaa in dadka la xiro markiiba lagu wargeliyo dacwadda loo heysto iyo go'aanka garsoor, si dhaqso ahna loogu ogolaado qareen iyo qoyskiisa iyo daryeelada sharci ee kale. Waxa ay aheyd dhif in loo hogaansamo ilaalintaas sharci. DFS waxa ay geeyatay xiritaano aan loo heysan amar maxkamadeed dadkana waa la iska hayaa iyada oo aan loo meel dayin. Mararka qaarkood dawladdu dadka caanka ah ee maxaabiista ah ee xiriirka la leh

Alshabaab waxay ay ku haayeen guri amaan ah inta aan si rasmi ah dacwad loogu soo oogin. Sharcigu waxa uu ogol yahay in damaanad qofka lagu sii daayo in kastoo aanay masuuliyiintu marwalba ixtiraamin qodobkaas. Dawladdu marmar dhif ah ayey dadka saboolka ah u qabataa qareen. Dawladdu dadka la tuhunsan yahay waxa ay ku haysay xabsi guri, gaar ahaansi dadka caanka ah ee ka soo goosta Al Shabaab oo xiriir adag la leh qabiilada xoogga badan. Xubno ka tirsan ciidamada nabadgelyada iyo saraakiisha garsoorka ee wax musuqmaasuqa, siyaasiyiinta iyo hogaamiyayaasha qabiilada ayaa isticmaalay saameyntooda si loo sii daayo maxaabiis.

Xarig Aan loo Meel Dayin : Dowladda iyo maamul goboleedyadu waxa ay si aan loo meel dayin u xirxireen una hayeen tiro dad ah, oo ay ka mid yihiin dadka laguu soo eedeeyay argagixisanimu iyo taagerada Al Shabaab. Masuuliyiintu waxa ay si soo noq noqosha ah u isticmaalaan eedeeymaha la shaqeynta Al Shabaab si ay qiil sameeyaan xiritaanada aan loo meel dayin (fiiri qeybta 1.a.).

Dawladda iyo masuuliyiinta goboladu waxa ay si aan loo meel dayin u xireen wariyayaasha.

Ciidamada dawladdu waxa ay fuliyeen hawlgalo si ay usoo xiraan dhalinayaro ay ka qabeen tuhun iyaga oo aan heysan ruqsad lagu soo xiro.

Maxkamad Sugayaasha: In muddo dheer xabsiga lagu hayo waxa ay iska ahayd wax mar walba dhaca, inkasta oo aan la heyn celceliska qiyaasta mudada lahayo ka hor inta aan dacwadooda la qaadin ama boqolkiiba inta dadka sugaya in dacwadooda la qaado ay ka yihiin tirada dadka ku jira xabsiyada. Dadka xiran oo fara badan, maamulka maxkamadaha iyo garsoorayaasha oo yar, iyo nidaamka maxkamadaha oo ah mid fadhiid ah ayaa keenay in ay daahaan qaadista dacwooyinku.

e. U Diiditaanka Maxkamadaha Cadaalad ah oo Dadweynaha U Furan

Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu dhigayaa, "Garsoorku waa mid ka madax banaan laamaha fulinta iyo sharci dejinta ee dawladda." Si kastaba ha ahaatee, Garsoorka madaniga ah waxa uu ahaa inta badan mid aan ka shaqeyneyn waddanka oo dhan. Gobolada qaarkood waxa ay sameysteen maxkamadaha degaanka oo ku tiirsan qabiilka ugu badan ee degaanka iyo garabyada xiriirka la leh si ay u shaqeeyaan. Badi degaanada garsoorku waxa uu ku tiirsanaa isu geynta sharciyada dhaqanka iyo caadada, shareecada iyo sharciga qaabeeyan. Garsoorka

waxaa lug ku lahaa saameeyn iyo musuqmaasuq. Waxaana si weyn u saameeyay siyaasado ku saleeyan qabiil. Masuuliyiintu ma ixtiraamin amarada maxkamadda. Garsoorayaasha madaniga ah sida badan way ka cabsadaan dhageysiga dacwadaha, iyaga oo u dhaafay maxkamadaha ciidamadu in ay dhageystaan dacwadaha madaniga ah intooda badan. Intii lagu jiray Luulyo waaxda sharci dejintu waxa ay isku dayday in ay awood dul dhigto garsoorka ayagoo ansixiyay mooshin baabinaya go'aan ay gaartay Maxkamadda Sare oo waajib ka dhigayay in sideed kursi oo baarlamaanka ah in dib loogu tartamo iyada oo ka dambeeysay eedeeymo musuqmaasuq oo loo soo jeediyay nidaanka doorashada gudihiisa. Madaxweyne Farmaajo ayaa ku cadaadiyay baarlamaanka in ay ixtiraamaan madaxbanaanida garsoorka, laakiin ugu dambeeyntii go'aanka maxkamadda lama dhaqan galin.

Somaliland waxaa ka jiray maxkamado shaqeynayey, in kastoo ay aad ugu yaraayeen garsoorayaal tababaran iyo dokumeentiyo sharci oo laga saleeyo sareeynta mudnaanta garsoorka, iyo eedeeymaha musuqmaasuqa oo soo kordhayay. Habka garsoorka isku dhafan ee Somaliland waxa ka koobnaa shareecada, caado dhaqameed, iyo sharci rasmi ah, laakiin si fiican isuma ay dhax galin. Waxaa jiray fara gelin baahsan oo lagu sameeyo habka garsoorka, iyada oo saraakiisha dawladdu si joogta ah u farageliyeen si ay u saameeyaan kiisaska, si gaar ah kuwa ku lugta leh wariyayaasha. NGOyada caalamiga ah waxa ay soo wariyeen in saraakiishu guduhu fara gelin ku sameeyeen arimo sharci ayna ka boodeen sharciga nadaamka daweynaha si ay u hayaan una xabisaan dadka maxkamad la'aan.

Maxkamadaha Puntland, inkastoo ay shaqeynayaan, waxa ka maqnaa awooda in ay bixiyaan daryeel siman sharciga hortiiisa, waxaana heystay caqabado iyo nusqaan la mid ah kuwa maxkamadaha Somaliland.

Odayaasha dhaqanka ee qabiilada ayaa dhexdhexaadiyay khilaafaadka dalka oo dhan. Qaabiiladu waxa ay si soo noq noqota u isticmaaleen una dabakheen habka cadaalada ee dhaqanka si degdeg ah. Xukunada dhaqanka waxay mararka qaarkood dusha ka saareen qabiilka oo dhan ama jifada hoose masuuliyadda xadgudubyada lagu soo eedeeyay shaqsiyaadka.

Habka Dhageysiga Dacwadaha

Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu leeyahay "Qof kasta waxa uu xaq u leeyahay dhageysi cadaalad ah oo dadweynaha u furan oo ay dhageysato maxkamad madaxbanaan oo dhexdhexaad ah ama gudi, laguna qaado waqti munaasib ah." Sida uu qabo dastuurka federalka ku meel gaarka ah, shaqsiyaadku waxa ay xaq u leeyihiin in loo aqoonsado in aanay dambiile aheyn, waxaa kale oo ay xaq u leeyihiin in markiiba lagu wargeliyo eedeeymaha loo heeysto oo faahfaahsan, inkasta oo dastuurku uusan cadeyn xaqa in loo macneeyo uu khuseeyo inta ay socdaan dhamaan rafcaanadu. Dadka la hayo waxa ay xaq u leeyihiin in la hor keeno maxkaamad karti leh 48 saac gudahood marka la soo xiro, in ay la hadlaan qareen (ama la siiyo mid ay kharajkiisa bixineyso dowladu hadii uu sabool yahay) aanan lagu qasbin in ay dambi ku cadeeyaan naftooda. Masuuliyiintu ma aysan ixtiraamin badi xaquuqaha la xariira habka dacwad qaadista. Siyaasadaha qabaa'ilka iyo musuqmaasuq ayaa inta badan hor istaagay helitaanka dacwad qaadis xaq ah. Dastuurka ku meel gaarka kama uu hadlo markhaatiyaasha oo su'aalo la weydiin karo, xaqa racfaan ka qaadashada go'aanka maxkamadda iyo in la siiyo waqti ku filan iyo agab ay ku diyaasadaan difaac ama xaqa in uu la yimaado cadeyn iyo markhaatiyaal.

Maxkamadaha ciidamada ayaa la saaraa dadka rayidka ah. Eedeysanayaasha la horkeeno maxkamadaha ciidamada mar mar dhif ah ayeey heleen matalaad shacri ama xaqa in ay rafcaan qaataan. Masuuliyiintu waxa ay maraka qaar xukunka dilka fuliyaan maalmo gudahood marka xukunku dhaco (arag qeybta 1.a). Saraakiisha dawladda qaarkood ayaa sii waday in ay ku andacoodaan in xaaladdii degdegga aheyd ee dalka lagu soo rogay 2011 in ay awood u siinayso maxkamadaha ciidamadu in ay dhageystaan dacwadaha falka dambiyeedka oo ay ka mid tahay kuwa ay geystaan rayidku, meelaha ay Al Shabaab ka baxday. Ma jirin siyaasad cad oo dawladdu ku cadeysay in wareegtadaas ay weli dhaqangal yahay, inkastoo wareegtadii hore ay mudadeedu aheyd sadex bilood iyo in aan marnaba si rasmi ah loo kordhin.

Gudaha Somaliland, guud ahaan waxaa eedeysanayaasha loo aqoonsan yahay in aanay dambiile aheyn ilaa dacwad looga helayo iyo in dacwadooda lagu qaado maxkamad dadweyne, in ay goobjoog ka ahaadaan marka dacwadooda la qaadayo iyo in ay qareen la tashtaan dhamaan marxaladaha kala duwan ee dhageysiga dacwad dambiyeedka. Dowladdu marwalba kuma aanay wargelin eedeysanayaasha si dhaqso ah iyo iyada oo faahfaahsan dacwadda loo heeysto, Marwalbana looma siin galaalgal cadeynta dawladdu heyso. Dowladdu ma siinin eedeysanayaasha goob loogu tala galay oo ay ku diyaarsadaan difaacooda laakiin guud ahaan waxaa la siiyaa waqti ku filan oo ay ku diyaar garoobaan. Dowladdu waxa ay eedeysanayaasha siisay fasiraad lacag la'aan ah ama waxa ay lacag

siyeen kuwo gaar ah hadii ay rabeen in ay diidaan fasiraadda xakuumadu siisay laga billabo marka la soo eedeeyo ilaa iyo inta rafcaanku uu socdo oo dhan. Eedeysanayaashu su'aalo wey weydiin kareen markaatiyaasha, keeni kareen markhaatiyaal iyo cadeeymo ay isku difaacaan, iyo iyaga oo racfaan ka qaadan karay go'aanka maxkamadda.

Somaliland waxa ay eedeysanayaasha lagu soo oogay dambiyada culus siisay qareeno lacag la'aan ah haddii aanay awoodi karin in ay qareeno gaar ah qabsadaan. Eedeysanayaashu waxa ay xaq u lahaayeen in aan lagu qasbin in ay markhaati furaan ama ay qirtaan dambiga. Waxaa jiray xafiisyo xaga sharciga oo dadka la taliya oo shaqeynayay.

Gudaha Puntland hogaamiyaasha qabiilada ayaa xaliyay kiisaska intooda badan iyaga oo isticmaalay sharci dhaqameed. Garsoorka habeysan ee maamulku waxa ay xaliyeen kiisaska kuwa aan la heyn matalaad qabiil. Guud ahaan waxaa eedeysanayaasha loo aqoonsan yahay in aanay dambiile aheyn ilaa lagu cadeeyo, xaqa maxkamad dadweynaha u furan, xaqa in uu difaaco qareen oo ay la tashadaan dhamaan heerarka kala duwan ee dhageysiga dacwad dambiyeedka, iyo in ay qaataan rafcaan. Masuuliyiintu inta badan kuma aysan wargelin eedeysanayaasha si dhaqso ah oo faahfaahsan dacwadda lidiga ku ah inta badana looma ogolaan in ay helaan cadeynta dowladda heyso. Eedeysanayaashu waxa ay xaq u heleen in ay keenaan markhaatiyaashooda iyo cadeymahooda. Masuuliyiintu ma aysan siin eedeysanayaasha meel loogu talo galay oo ay ku diyaarsadaan difaacooda laakiin guud ahaan waxa la siiyay waqti ku filan oo uu ku diyaargaroobaan. Masuuliyiinta Puntland waxay eedeysanayaasha siiyeen adeeg fasiraad oo lacag la'aan ah marka loo baahdo. Dowladdu waxa ay inta badan dib u dhigtay dhageysiga dacwadaha muddo aan macquul aheyn.

Nidaam garsoor oo rasmi ah oo shaqeynaya kama jirin dhulka ay Al Shabaab gacanta ku heyso. Guud ahaan maxmadaha Shareecada eedeysanayaashu inta badan naftooda ma difaacin, ma keensan markhaatiyaal, mana laheyn qareen matala.

Maxaabiista siyaasadeed iyo kuwa la hayo (Maxkamad aan La horgeyn)

Intii sanadka lagu jiray lama oga tirada dadka loo xiray sababo ay ka dambeyso siyaasadu. Dowladda iyo maamul goboleedyadu waxa ay xireen suxufiyiin iyo dad kale oo wax ka sheegay masuuliyiinta. Inkasta oo xiritaanadda iyo qashqashaada ay si weyn hoos ugu dhacaday wixii ka dambeeyay doorashadii madaxweyne

Farmaajo ee bishii Febraayo.

Masuuliyiinta Somaliland waxa ay sii wadeen in ay xiraan dadka degan Somaliland ee ay shaqaaleeyso dowlada federaalka ee Muqdishu, mararka qaar muddo dheer. Masuuliyiinta Somaliland uma ay fasaxin saraakiisha joogta Muqdisho in ay ku matalaan gudaha ama u matalaan dowlada federaalka ah ee Soomaaliya, waxa ayna u arkayeen falalka noocaas ah sida khiyaamo qaran, taasoo lagu ciqaabi karo sida uu qabo dastuurka Somaliland.

Tusaale, 15kii Febraayo saxafiga Cabdimaalik Coldoon ayaa lagu xiray gudaha Somaliland isla markii uu ka soo laabtay Muqdisho isga oo ka soo hadalyay doorashii madaxweynaha iyo caleemasaarkii. Coldoon waxaa lagu xukumay laba sano oo xabsi ah faafinta faafiyay dhaqdhaqaaq qaran diid ah. Bishii Meey Madaxweynaha Somaliland Siilaanyo ayaa amray sii deeyntiisa siiyayna magangalyo.

11kii Abriil gudaha Somaliland, laba xubnood oo ka tirsan xisbiga mucaaridka ah ee wadani- hogaamiyaha garabka dhalin yarada iyo xoghayaha ciyaaraha – ayaa loo xiray hadal ay ka sheegeen shir jaraa'id dartii. 21kii Meey waxaa dambi lagu waayay hogaamiyihii garanka dhalinyarada, xoghayihii ciyaarahana waxaa lagu xukumay hal sano oo xarig ah. Sii deyntii hogaamiyaha garabka dhalinyarada waxaa hor istaagay xeer ilaaliyaha guud, labadaba waxaa lagi sii daayay damiin 29kii Meey.

Nidaamka Maxkamadaha Madaniga ah iyo Xalintooda

Ma jiro dacwad sharciyeed la ogyahay oo raadinaya magdhaw dhib loo geystay, ama hoos u dhac ku yimid xadgudbyada ee gobol kasta intii lagu jiray sanadka, inkastoo dastuurka ku meel gaarka ah ee federaalku uu siinayo "nidaam haboon oo lagu xaliyo xadgudubka xuquuqda aadanaha."

Magdhaw Hantiyeed

Gudaha Muqdisho dowladda iyo kuwo kale oo aan aheyn dowladda ayaa dadka ka saaray guryahooda, gaar ahaan barakacayaasha gudaha ee soo laabtay iyada oo aan la marsiin habka cadaalada (fiiri qeybta 2.d.).

f. Iyada oo Aan loo meel dayin iyo faragalin Sharci daro ah ee Arimaha Gaarka U Ah Qofka, Qoysaska, Guriga Ama Fariimaha La Isu Diro.

Sida uu qabo Dastuurka Federalka ku meel gaarka ah "qof kasta waxa uu xaq u leeyahay in uu yeesho, isticmaalo, ku raaxeysto, iibiyo, ama uu wareejiyo hanti" guryaha gaarka ahna aan lagu xadgudbi karin. Hase yeeshee, masuulyiintuu waxa ay baareen guryo iyaga oo aan heysan ruqsad baaritaan.

Tusaale, ciidamada amaanku waxa ay fuliyeen baaritaan ayan ruqsad u heysan intii lagu jiray iyo kadib bishii ramadaan. Intii lagu jiray Julaay ciidamada amaanku waxa ay ka fuliyeen howlgal amaan xaafada Xaawo Taako ee degmadda Wadajir oo ka tirsan Muqdisho, waxa ay galeen guryo iyaga oo ka baaraya hub. Waxaa la soo wariyay in guryo gaar ah la bartilmaameedsaday intii lagu jiray howlgalka amaanka, aaga oo dhan awaay lagu qaaday baaritaan xagga amniga ah oo ka dambeeyay shil amaan ama weerar.

Intii lagu jiray sanadka AMISOM iyo ciidamada Soomaalidu waxa ay gacanta ku sii hayeen meelo dhowr ah oo laga xoreeyay Al Shabaab intii lagu jiray 2015. Inkasta oo aysan xoreyn wax dhul ah oo saa u sii weyn wixii ka dambeeyey waqtigaa. Dib u soo noqoshada dadkii horay uga barakacay degaanada dhawaanta la xoreeyay waxa ay sii waday in ay keento muran xaga lahaanshaha dhulka ah. Ma jiraan nidaam degsan oo wax looga qabto muranada noocaas ah. Intii lagu jiray 2016 Ciidamada Difaaca Qaranka ee Itoobiya ayaa laga soo dhimay 4000 lana keenay 3000 oo ciidan ah. Waxa ayna isaga baxeen goobaha qaar kuyaalay gobolada Baay, Bakool, iyo Hiiraan, iyaga oo u furay qeybo k amid ah degaanadaas in ay dib ugu soo laabtaan Al Shabaab.

Dawladda iyo maamul goboleedyadu waxa ay qashqashaad u geystaan dadka qaraabada la ah xubnaha Al Shabaab.

g. Xadgudubka Khilaafaadka Gudaha

Dilalka: Intii lgu jiray sanadka iska horimaadyada dagaal ee dhex marayay dawladda, maleeshiyaadkaa , AMISOM iyo Al Shabaab waxa ay keeneen dhimashada iyo dhaawaca dad rayid ah iyo barakicinta dad rayid ah. Ciidamada dowlada iyo gobolada ayaa dilay dad rayid ah , waxa ayna geeysteen dhibaatooyin ku saleysan galmo iyo jinsi gaar ahaan gudaha iyo hareeraha Shabeelada Hoose. Rabshadaha siyaasadeed ee ku saleysan qabiilka ayaa lug ku yeeshay dilal aargoosad ah iyo weeraro lagu qaaday goobaha ay deganyihiin dadka rayidka ah. Isku dhacyo u dhexeeyay ciidamo ku saleysan beelo iyo Al Shabaab oo ku dhax maray gudaha Puntland, Galmuudug, Shabeelada Hoose, Shabeeladda Dhexe , Jubbadda Hoose, Baydhabo iyo Hiiraan ayaa sidoo kale keenay dimasho. Sida ay

sheegtay Qaramada Midoobay, dilalka ay geeystaann maleeshiyaadka qabaa' ilku ayaa kordhay marka la barbardhigo sanadihii hore, iyada oo ay u badantahy in ay ka dhalatay xiisadaha sii kordhay oo ka dambeey habkii liitay ee loo sameeyay gobolada.

Tusaale, April sida la soo sheegay waxaa lagu dilay ugu yaraan sadex qof iska horimaadyo ku dhex maray Shabeeladda Dhexe markii qabiil ku badan halkaa uu isku dayay in uu xoog kula wareego dhul leeyisku haystay.

Shacabka ayaa soo sheegay in guryo badan la dilay intii uu socday dagaalku, taas oo keentay in ay barakacaan dadkii deganaa tuuladda. Bulshooyinka la muquuniyo gaar ahaan Baantuuga Soomaalida / Jareer Weeynta ayaa la soo sheegay in dhibaato ka soo gaartay weeraro ayiga oo aan heeysan ilo bacdamaa maamuladda goboladu ay ku tilmaameen dhacdadaan iska hor imaad qabiil.

Somaliland waxa ay isticmaashay awood ciidan si ay u caburiso kuwa ka soo horjeeda is diiwaangalinta cod bixiyayaasha doorashooyinka ee gobolada lagu muransanyahay (fiiri qeybta 1.a.).

Sida ku xusan warbixinada UNISOM, intii u dhaxeysay Janaayo ilaa Nofeember weerarada ciidamada amaanka ee dhanka ka ah Al Shabaab, kooxaha kale ee hubeysan iyo shaqsiyaad iyo dad rayid ah ayaa keenay dhimashada dad rayid ah, Dhimashada ay geeysteen NSA (107 dhimasho, 115 dhaawac ah), AMISOM (33 dhimasha, 60 dhaawac), Alshabaab waxa ay u geeysteen dilal badan dadka raiyid ah, oo ay ku jiraan 880 dhimsho ah iyo 864 dhaawac ah intii lagu jiray mudadaa.

Sida ku xusuan warbixinada UNSOM, 2785 kiis oo dhimasho dad rayid ah, oo uu ku jiro kufsi, ayaa la diiwaan galiyay intii lagu jiray sanadka.

Intii lagu jiraay Abril ciidamada AMISOM ayaa la soo sheegay in ay dileen shan rayid ah oo ay ku jireen sadex caruur ah gudaha Shabeeladda Hoose kadib markii bam uu ku qarxay ciidamo la bartilmaameedsaday oo AMISOM oo joogay halkaa. Saraakiisha Midawga Afrika sooma ay soo saarin war ku saabsan dhacdadaas ilaa dhamaadkii sanadka.

Al Shabaab waxa ay geeysteen dilal siyaasadeeysan oo lala eegtay dadka rayidka ee lala xiriiriyay dowlada iyo weeraro loo geeystay shaqaalaha hay'adaha samafalka ee NGOyada, Shaqaalaha QM iyo howlwadeenada diblomaasiyiinta. Al Shabaab waxa ay inta badan adeegsatay weerarada is miidaamin ah, hoobiyayaal iyo waxyaabaha qarxa ee meesha fog laga hago. Waxaa kale oo ay

dileen dadka caanka ee nabadda u ololeeya, hogaamiyayaasha bulshada, hogaamiyayaasha qabiilada, ergooyinka doorashada iyo qoysaskooda doorka ay ka qaataan dhismaha nabagelyada darteed, iyo iyagoo madaxa ka jara dadka lagu eedeeyo in ay basaasiin u yihiin, lana shaqeeyaan ciidamada dowladda iyo maleeshiyaadka raacsan. Khaarijinta lala beegsaday, gaar ahaan ergooyinka doorashada iyo odayaasha, shaqaalaha samafalka iyo rayidka ayaa korortay nuskii hore ee sanadka marka la barbardhigo sanadii ka horeeysay, sida ay sameeyeen ciqaabo rabshadeysan oo ay ku jireen xubno la jaray iyo dhagax lagu dilay.

Tusaale, 25kii Meey haweeney ergo aheyd oo ku lug laheyd habkii doorashada ee 2017-2017 ee Galmudug ayaa lagu toogtay oo ay ku dileen dad hubeysan oo aan la aqoon gudaha Muqdisho. Ma jirin cid loo soo xiray, laakiin masuliyiintu waxa ay aaminsanyihiin in Al Shabaab ay masuul ka aheyd. Taasi waxa ay aheyd ergeygii 23aad ee la dilo ilaa doorashadii Febraayo. Tiro kale oo odayaal ah oo aan la aqoon oo ka qeeyb qaatay habka doorashada ayaa sidoo kale la dilay.

Isla maalintaa, laba haween ah oo uga ganacsada Jaadka Dirir-Weyne oo ah tuulo u dhexeeya Leego iyo Wanla-Weyn ee Gobolka Shabeeladda Dhexe ayaa laga afduubtay guryahooda waxaana laga jaray madaxa. Markaas kadib ayaana laga helay jirkooda iyo madaxooda wadadda dhexdeeda. Cidna looma soo xirin, laakiin dableey Al Shabaab ah ayaa lagu tuhmay, kooxda ayaa lagu yaqaanay in ay bartilmaameedsanaan dadka ka ganacsada jaadka ee ka iibiya ciidamadda dowlada.

Bishii Meey gudaheeda Al Shabaab waxa ay dhagax ku dileen nin ka dib markii haweenaydu ay sheegtay in uu kufsaday. 6dii Meey Al Shabaab waxa ay goob fagaare ah madaxa uga jereen laba nin oo ay kooxda mintidiinta ah ku sheegeen in ay ahayeen ciidamaa cadwaga, gudaha tuulada Qurac Madoobe. 7dii Juun, laba dableey ah oo la tuhunsanyahay in ay ahaayeen Al Shabaab ayaa ku dilay gudoomiyihii Ururka Haweenka ee degmadda Diinsoor gudaha gurigeeda oo ku yaalay Gobolka Koofur Galbeed. 11kii Julaay, dableey la tuhunsanyahay in ay ahaayeen Al Shabaab ayaa toogtay kuna dilay gudaha Muqdisho sarkaal aruuriya canshuurta.

Qafaalashada : Al Shabaab waxa ay si soo laalaabatay u afduubteen ciidamada AMISOM marka uu dhaco weerar. Tusaale ahaan dowlada Yugaandha waxa ay xaqiijisay in todaba ka tirsan ciidamada Yugaandha ee AMISOM wali lasii heeysto kadib weerar lagu qaday saldhig ay AMISOM ku lahaayeen Janaale 2015tii. Tiro aan la ogeyn oo Keenyaan ah iyo ciidamo kale oo AMISOM ah ayaa wali la

heystaa.

Al Shabaab waxa ay qafaasheen 216 qof intii lagu jiray nuskaa hore ee sanadka waxa ayna sii daayee 127 qof sida ay sheegtay AMISOM. Intii u dhaxeeyay 21kii ilaa 24kii Meey al-Shabeeb waxa ay qafaasheen qiyaastii 70 qof oo ay ku jiraan haween iyo caruur, waxa ayna gubeen tiro guryo ah, waxa ayna sabab u noqdeen in dad ka badan 15,000 oo qof ay ka cararaan guryahooda intii uu socday weerar ka dhacay Shabeeladda Hoose, sida laga soo xigtay Qaramada Midoobay. Qaar ka mid ah ragii la qafashay waxa ay u sheegeen kooxaha u dooda xaquuqda aadanaha in lagu hayay xarumo ku meel gaar ah oo ku yaalay tuulo ay gacanta ku heyso Al Shabaab ilaa muddo sadex asbuuc ah iyada oo ay gabaabsi ku ahaayeen cuntada iyo biyahu mana la siin fursad ay uga doodaan xarigooda. Sida ay sheegeen markhaatiyaal, hal nin ayaa u dhintay fuuq bax intii la haayay. Ragga looma ogolaan in ay tukadaan mana heysan biyo ay ku weeso qaataan. Sida ku xusuan warbixinta Human Rights Watch, ugu yaraan laba dersin ayaa la sii daayay kadib markii qabiilku soo farogaliyay, laakiin tiro aan la ogeyn ayaa wali la sii hayay.

Tacadiyada Jireed, Ciqaab Iyo Jir Dilka: Ciidamada dawladda, maleeshiyada raacsan, rag xiran dharka ciidamada, iyo ciidamada AMISOM ayaa isticmaalay awoodo xad-dhaaf ah oo ay ku jiraan jir dil, kufsi haween iyo gabdho, oo ay ku jireen barakacayaasha guduhu, inkasta oo ay ciidamadu xireen qaar ka mid ah ciidamada amaanka ee lagu soo eedeeyay tacadiyo noocaas ah, hadana ka sareeynta sharcigu waxa ay aheyd wax iska caadi ah.

Alshabaab waxa ay geysatay rabshado xagga galmada ah, oo ay ku jirtay iyada oo loo maray guur khasab ah.

Qaramada Midoobay waxa ay diiwaan galisay warbixino in 17kii Abriil loogeystay weerar galmo haweeney 21 jir ah oo la garaacay ayna kufsaday qoray caaradii sadex nin oo ku labisan dareeyska ciidamada waqooyiga Gaalkacyo; cida ay ka tirsan yihiin lama oga. Boliiska ayaa furay baaritaan, laakiin cidna looma soo xirin.

Sida laga soo xigtay Hayada Waxqabadka Miinooyinka ee QM, Qaraxyada laga hago meelaha fog ayaa dilay 152 qof iyaga oo dhaawacay 226 nuskaa ugu qoreeyay ee sanadka, iyada oo 75 boqolkiiba ay ahaayeen rayid. Goboladda Shabeelada Hoose iyo Banaadir waxa ay ahaayeen gobolada ugu horeeya ee ay saameeyeen qaraxyada meel fog laga hago.

Caruurta Loo Qorto Askarta: Intii lagu jiray sanadka waxaa jiray warbixino iska

daba imaanyay oo ah in SNA iyo maleeshiyada raacsan, ASWJ iyo Al Shabaab ay u isticmaalayeen caruur askar ah.

Saraakiisha QM waxa ay diiwaan galiyeen intii lagu jiray sanadka qorashada iyo isticmaalka askar ahaan 1744 caruur ah (1679 wiilal, 65 gabdhood) oo ay ku jiraan Al Shabaab (1,091), XDS(169) maleeshiyaadka qabaa'ilada (415),ASWJ (67) iyo kooxaha kale ee hubeysan (laba). Waxaa jiray caruur la qafaashay : 584 Al Shabaab, 15 maleeshiyooninka qabaa'iladda ; lama oga tirooyinka SNA, AMISOM, ASWJ, ama dhinacyadda kale ee hubeysan. In ka badan kala bar caruurta ay qafaasheen Al Shabaabwaxaa loo isticmaalay in lagu kordhiyo xubnahooda ka hor howlgalada wadajirka ah ee XDS/AMISOM, oo uu ku jiro weerarkii Maarso ee Puntland. Tirada la qortay intii lagu jiray nuska hore ee sanadka waxa ay la ekeed intii la qortay 2015ka oo dhan, taas oo tuseysa kororka qorashada Al Shabaab. Caruurta ay qafaasheen AMISOM caadiyan waxaa lagu siidaayay laba maalin gudahood iyaga oo aan la dhibaateeyn. Sababta loo qafaashay waxa ay aheyd mid aan cadeyn.

Hirgalinta qorshihii wax qabadka dowlada ee 2012 ee ay kula jirtay Qaramada Midoobay si loo dhameeyo qorashada iyo u isticmaalka caruurta ee ciidamada qaranka waxa uu ahaa mid aan la dhameystirin.

Horinta Dhowritaanka Caruurta (HDC) ee XDS waxa ay soo warisay in ay sameeyeen tababaro ololayaal wacyi galin ah bishii Febraayo intii lagu jiray booqasho u kuur galid ah gudaha Kismaayo iyo Dhoobleey ee maamulka ku meel gaarka ah ee Jubbaland, iyo Baydhabo Maamulka ku meel gaarka ah ee Koofur Galbeed intii lagu jiray bisha Meey iyada oo ku saabsaneed muhiimadda ay leedahay ka hortagidda u qorashada caruurta ee askarta ee ciidamada amaanka. HDC iyo kuwa xudunta u ee heer gobol waxa ay sii wadeen in ay la socdaan XDS, oo ay ku jirto in ay kormeeraan xarumaha waaweyn ee tababarka XDS ee gudaha Muqdisho iyo dhowr meelaha laga qorto oo ka hooseeya heer qaran iyo meelaha gunada lagu qaato ee Muqdisho, Kismaayo, Baydhabo and Dhoobleey. Bishii Febraayo intii lagu jiray kala saaridda CDX ee milateriga xarumaha tababarada ee Dhoobleey iyo Kismaayo 1,670 Guutada 43aad ee askarta XDS iyo 550 ka tirsan ciidamada ciidamada amaanka ee Jubaland ayaa la fiiriyay dhamaantoodna waxa la o gaaday in ay ahaayeen ugu yaraan 18 jir. Bishii Meey HDC waxa ay fiiriyeen 287 saraakiil boliis ah oo ka tirsanaa ciidanka boliiska Soomaaliyeed ee Bardaale, Maamulka ku meel gaarka ah ee Koofur Galbeed. HDC ma aanay helin wax caruur ah oo askar loo qortay intii lagu jiray sanadka laakiin waxa ay sameeyeen dhowr wareeysi iyo kormeer caafimaad ee dadka u muuqday in ay da'doodu yartahay.

Maqnaashada qaab lagu diiwaan galiyo dhalashad darteed, sida badan way adkeed in la ogaado da'da dadka loo qorto ciidamada amaanka qaranka.

Al Shabaab waxa ay sii waday qorashada iyo in ay caruurta ku qasbaan ka qeybqaadashada colaadaha tooska ah, oo ay ku jiraan weerarada ismiidaaminta ah. Al Shabaab waxa u dhaceen iskuulada, dugsiyada quraanka, iyo masaajidada s ay uga qortaan caruur. Caruurta ku jirtay xarumaha tababarka ee Al Shabaab waxaa la marsiiyay tababaro jireed oo adag, raashin aan habooneyn, tababar xagga hubka ah, ciqaab jireed, iyo tababro diineed. Tababarka waxaa kale oo ka mid ahaa caruurta oo lagu qasbay in ay ciqaabaan oo toogtaan caruurta kale. Al Shabaab waxa ay caruurta u isticmaaleen dagaalada, oo ay ka mid yihiin in ay safka hore ka geliyaan dagaalada kana dhigtaan gaashaan iyo in ay is miidaamiyaan. Waxaa intaas dheer in Al Shabaab ay caruur u isticmaaleen kaalin taageero sida in ay u qaadaan, rasaasta, biyaha iyo cuntada, in ay qaadaan dhaawacyada iyo meydka maleeshiyada, sirdoon iyo ilaalo ahaan. Ururku waxa ay mararka qaar caruurta u isticmaaleen in ay aasaan bambooyinka la dhigo wadooyinka dhinacooda iyo waxyaabaha qarxa. Warbaahinta Soomaalida ayaa si joogta ah uga hadashaa Alshabaab oo caruur ku (tashkiilinaya) dhalaan rogaya dugsiyada iyo iyaga oo si xoog ah ugu qorta darajooyinka ciidamadooda.

Masuuliyiintu waxa ay ku wareejiyeen caruurta laga soo saaray kooxaha hubaysan UNICEF.

Gudaha Maarso 2016 ciidamada dowlada ee gudaha Puntland iyo Gaalkacyo waxa ay qabteen 108 oo ka garab dagaalamayay Al Shabaab gudaha Puntland iyo Gaalkacyo, 108da caruurta ah ee gudaha Puntland, 70 ka mid ah ciidamadu waxa ay u gudiyeen Muqdishu si ay uga helaan taageero dib ugu midoobid NGO ay taageerto UNICEF. Inkasta oo madaxweynaha Puntland uu sheegay sida ay uga go'antahay in uu san dil ku fulin cid ka mid ah 108 caruurta ah, 10 ayaa lagu xukumay xukun dil ah, 28 kale waxaa lagu xukumay xabsi u dhaxeeya 10 ilaa 20 sano, iyada oo lagu saleeyay da'dooda. UNICEF waxa ay sii waday in ay u ololeeyso in la yareeyo xukunadooda iyo in loo wareejiyo 38da caruurta ah ee haray si loo siiyo kaalmo dib ula midoobid. 8dii Abriil shan ka mid ahaa wiilasha ayaa lagu fuliyay dil toogasho ah. Xubnaha qoowsaska caruurta ayaa u sheegay kooxaha xaquuqda aadanaha in willashu ay qirteen kaliya kadib markii koronto lagu qabtay iyo sigaar looga gubay xubnahooda taranka.

Sidoo kale fiiri Warbixinta Sanadlaha ah ee Wasaaradda Arimaha Dibadda ee

Warbixinta Dadka la Safriyo www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Xadgudubyada Kale ee la xiriira iska hor imaadyada : Kooxaha hubeysan, gaar ahaan Al- Shabaab, laakiin sidoo kale ciidamada dawladda iyo maleeshiyaad, ayaa si bareer ah u xadiday isu gudubka garagaarka bini'aadnimada iyo waxyaabaha kale ee lagama maarmaanka u ah nolosha dadka madaniga ah iyo sidoo kale in ay tagaan heyadaha gargaarku goobahaas, gaar ahaan gobolada koonfurta iyo gobolada dhexe.

Shaqaalaha samafalku waxa ay si joogta ah ula kulmeen baro kantarool, jid gooyo, baad, afduubka baabuurta, iyo caqabado dhinaca maamulka ah.

Ururada samafalka waxaa soo wajahay rabshado heerkoodu kor u kacay intii lagu jiray nuskii hore ee sanadka, marka la barbar dhigo islaa waqtigaa sanadkii 2016. Kor u kaca waxaa inta badan lala xariiriyay kor u kac weerarada qorsheeyan ee loo geystay ururada samafalka oo ay geeysteen kooxo hubeysan oo aan dowlada aheyn iyo kor u kac ku yimid rabshada ka dhaca meelaha lagu qeeybiyo gargaagka. Intii u dhaxeysay Janaayo ilaa Juun, wax ka badan 90 dhacdo oo rabshado wata ayaa saameeyay shaqaalaha gargaarka, xarumahooda iyo agabkooda, taasoo keentay dhimashada afar shaqaale gargaar ah, dhaawaca sagaal, iyo xiritaanka iyo mudo kooban oo la hayay ee lix iyo qafaalashada 13. Todobo shaqaalaha samafalka ah ayey masuuliyuuntu ka eryeen dalka intii lagu jiray nuskii hore ee sanadka. Sidoo kale waxaa jiray ku u kac ku yimid tiradda iska hor imaadyada rabshadaha wata ee hubeysan ee lala xariiray qeybinta gargaarka. Dhamaadkii Agoosto, ku dhawaac 30 dhacdo oo keenay dhimashada 32 rayid ah iyo dhaawaca 38 kale, oo inta badan la xariiray qeybinta raashinka oo ay geeysteen masuuliyiinta maxaliga ah.

Tusaale, 29kii Meey ugu yaraan afar rayid ah ayaa lagu dilay markii askarta XDS ay ka bilaabeen toogasho xarun quudin oo ku taalay Muqdisho.

Al Shabaab waxa ay la wareegtay kaalmo gargaar. Iska horimaadka dhulka leeySKU heeysto ee Sool iyo Sanaag, ee u dhaxeeya Somaliland iyo Puntland, ayaa xadiday helitaanka gargaarka. NGOyada ayaa soo sheegay dhacdooyin qashqashhad ah oo ay geeysteen nasuuliyiinta gudaha ee Somaliland iyo Puntland labadaba.

Al Shabaab waxa ay xadiday daryeelka caafimaad, oo ay ku jirto ka hor istaagid dadaka rayidka in ay u safraan meelo kale si ay u helaan daryeel, waxa ay burburiyeen daawo ay bixiyeen heyadaha gargaarka iyo xiritaanka bukaan socod eegtooyin.

Hay'adaha gargaarka ee caalamiga ah waxa ay ka daad gureyteen shaqaalahooda iyaga oo joojiyey qeybinta cuntada iyo adeegyada kale ee la xiriiiray gargaarka dhulalka ay Al-Shabab gacanta ku heysa taasoo ay ugu wacan tahay dilalka, baadda, hanjabaad, qashqashaad, ceyrinta iyo mamnuucidda Al Shabaab.

Sababtoo ah dagaalada u dhaxeeya Al Shabaab, AMISOM iyo XDS, xayiraadda ay Al Shabaab ku soo rogti helitaanka gargaarka, iyo canshuurta xoolaha nool, iyo amaan darada, dad badan oo degenaa meelaha ay Alshabaab maamusho ayaa keentay in ay u qaxeen xeryaha qaxootiga ee Kenya iyo Itoobiya iyo xeryaha barakacayaasha gudaha (IDP) ee kuyaala meelaha kale oo dalka. Maleeshiyoyinka ASWJ iyo ciidamada federaalka ayaa isku dhacayay sanadka oo dhan, iyagoo barakiciyay dadka rayidka ah.

27kii Julaay, Al Shabaab waxa ay soo saartay qoraal ka mamnuucaya dadka rayidka ah meelaha ay gacanta ku heysay in ay kaalmo ka qaataan heyadaha gargaarka iyagoo ugu hanjabay in ay u dili doonaan sidii basaas cid kasta oo la xariirta heyadaha gargaarka.

Qeybta 2aad. Ixtiraamka Xoriyada Rayidka, oo ay ku jirto :

a. Xoriyada hadalka iyo saxaafada

Dastuurka federaalka ku meel gaark aha waxa uu bixinayaa xoriyada hadalka iyo saxaafada, laakiin masuuliyiinta federaalka iyo kan gobalada midna ma ixtiraamo xoriyadahas. Dowladda, masuuliyiinta la ologa ah dowladda, masuuliyiinta Somaliland iyo Puntland, MKKG, MKGM, IKJ, ASWJ, Al Shabaab, iyo maliishiyaad aan la garaneyn ayaa dilay, tacadiyo u geestay, oo qashqashaaday suxufiyiinta iyada oo aan loo ciqabin (fiiri qeybta 1.a. iyo 1.g.).

Dastuurka Somaliland waxa uu mamnuucayaa daabacada iyo qeybinta warar la buunbuuniyay ama dhinac u janjeera oo keeni kara in ay carqaladeeyaan kala dambeeynta bulshada., saraakiishu waxa ay isticmaaleen qodobkaan si ay u soo eedeeyaan una xiraan suxufiyiinta.

Dastuurka Puntland waxa uu xadidaa xoriyada fakarka iyo cabirkeeda iyadoo loo marayo erayo xadidaad guud, iyada oo ay ku jirto waafaqsanaanta habdhaqan wanaagsan, degenaansho qaran, iyo xaqa shaqsiga ah ee kuwa kale--waxa ayna u ogolaataa in la qaado xaqa xoriyada hadalka marka lagu jiro xaaladaha dagaalka ama xaaladaha kale ee degdeg ah ee dadweynaha.

Xoriyada Hadalka : Dadka ku nool dhulalka ay gacanta ku heeyso xakuumadu waxa ay khatar ugu jiraan in laga aar goosto hadii ay waxa ka sheegaan saraakiisha dowlada, gaar ahaan marka ay ku eedeeyaan saraakiisha musuq-maasuq ama ay soo jeediyaan in saraakiishu in aysan awoodin in ay maareeyaan howlaha amaanka. Faragalinta noocaas ah waxa ay hoos u dhacday ilaa heer qaran markii la doortay madaxweyne Farmaajo intii lagu jiray Feberaayo. Laakiin waxa ay sii ahayd wax joogta ah banaanka caasimadda, gaar ahaan Puntland iyo Somaliland.

Xoriyada saxaafada iyo warbaahinta: Saxaafada madaxa banaan waxa ay ahayed mid firfircoon waxaana lagu cabiray aragiyo badan oo aad u kala duwan, inkastoo faafreebka shaqsi ah uu mid caadi ah iyadoo ay sabab u aheyd taariikh ahaan xiritaanka aan loo meel dayin ee suxufiyiinta iyo baaritaan iyo xiritaanka hayadaha warbaahinta ee wax ka sheega dowladda. Inkastoo aan laga soo sheegin faraglin noocaas ah Muqdisho ilaa markii la doortay madaxweyne Farmaajo, laakiin waxa ay ahayd wax mar walba dhaca meelaha ka baxsan caasimadda, gaar ahaan gudaha Puntland iyo Somaliland.

Masuuliyiinta Somaliland waxa ay sii wadeen ganaaxa iyo xiritaanka aan loo meel dayin ee suxufiyiinta iyadoo loo heysto sharaf dilid iyo dambiya kale ee lagu soo eedeeyay, oo ay ku jiraan in ay la kulmeen asaxaabtooda. Mudadda xabsigu waxa ay u dhexeysay dhowr maalin ilaa dhowr bilood iyo ganaax gaari karay ilaa 573,000 oo shilin (\$1000). 13kii Nofeember Gudigga Qaranka Doorashooyinka ee Somaliland ayaa codsaday shirkadaha ee internetka ee gobolku inay ay horistaagaan baraha bulshada inta lagu jiro tirinta codadka ee doorshada madaxweynaha, loolana jeeday in looga hortago warar aan run aheyn ee abuur kara degenaansho la'aan and hadalo naceyb ah.

Rabshado iyo Qashqashaad : Janaayo ilaa Meey, shan saxafi iyo shaqaalaha warbaahinta ayaa la xiray ama lagu qabtay koofurta bartamaha Soomaaliya. Intii lagu jiray isla mudadaa 17 ayaa lagu xiray ama lagu qabtay gudaha Somaliland. Lixiyo toban waa la sii dayay halna waa la xakumay. Intii lagu jiray isla mudadaa 2016kii, hadii la is barbardhigo shan suxufi ayaa la dilay, 18 waa la dhaawacay, 65 waa la xiray. 14 ka mid ah xiritaanku waxa uu ahaa gudaha Somaliland. Xiritaanka wakaaladaha wararka, xigashada sumcad dilidda ama sababo amaan, waxa ay aheen kuwo u dhacayay si joogto ah intii lagu jiray 2016-2017 xiligii doorashada laakiin si weyn ayeey hoos ugu dhaceen intii uu xukunka hayay Madaxweyne Farmaajo dalka oo dhan. Intii u dhaxeysay janaayo ilaa Meey, masuuliyiinta maxaliga ahi waxa ay xireen hal hey'ad warfaafineed gudaha Puntland iyo Hirshabeelle mid walba. Intii lagu jiraa ila mudadaa 2016, todaba wakaalad

warareed ayaa la joojiyay ama la xiray.

2dii Julaay, Axmad Cali Kilwe ayaa lagu xiray gudaha Puntland isaga oo soo dhajiyay maqaal magac dilaya madaxweynaha Puntland. Kilwe waxaa la sii daayay 14 cisho ka dib.

Sida laga soo xigtay Ururka Suxufiyiinta Soomaaliyeed, masuuliyiinta maxaliga ah waxa ay sii wadeen in ay qashqashadaan iyo in ay si baahasan oo aan loo meel dayin ay u xiraan suxufiyiinta.

Suxufiga Somaliland ee maxamad Aadan Dirir waxaa la xiray 24ki Meey kadib markii uu su'aalo weyddiyay wasiirka caafimaadka waxaana la hayay mudo bil ah iyadoo aan lagu soo oogin wxa dacwo ah. 16kii Sebtember ayaa mar kale laxiray iyadoo lagu soo eedeeyay kicin iyo daabacaada warar been ah. 8dii Oktoobar waxaa lagu xukumay 18 bilood oo xabsi ah iyo ganaax ah hal malyan oo ah shilinka Somaliland (\$1,740), kadib dacwad socotay hal maalin iyada oo uusan joogin qareenkiisu, sida laga soo xigtay Gudiga Dhowritaanka Suxufiyiinta.

Saxafiyiinta fadhigoodu ahaa Gobolka Jubada Hoose waxa ay sii wadeen in ay soo sheegaan in masuuliyiinta amaanka ee maxaliga ay qashqashaadeen.

Suxufiyiintu waxa ay soo sheegeen in Al Shabaab ay ugu hanjabtayin ay dilayaan hadii aysan si haboon ugu hadlin wareerada dhanka ka ah dowladda. Janaayo ilaa Meey, sagaal saxafi ayey Al Shabaab ku dhaawaceen gudaha Gobolka Banaadir iyo laba gudaha Puntland, sida laga soo xigtay UNSOM.

2dii Abril, wariye taleefishan Hanad Cali Guuleed ayaa laga afduubtay gurigiisa gudaha Muqdisho. Sida laga soo xigtay warbaahinta gudaha, Guuleed waxaa laga helay maalintii xigtay beer gudaheed isaga oo ay ka muuqdaan jir dil oo aan awoodin inuu hadlo. Guuleed waxaa soo gaaray hanjabaado la xariira barnaamij uu waxa ka abuuray oo siiya wararka dadka degan baadiyaha ee ay saameeysay abaartu. Ma jirin cid dacwad lagu soo oogay dhamaadkii sanadka.

Faafreebka iyo Xakameynta ujeedada: Suxufiyiinta waxaa ay is mariyaan faafreeb adag si ay uga badbaadaan aargudasho.

Al Shabaab waxa ay ka mamnuucday saxafiyiinta in ay tabiyaan wararka hoos u dhigaya shareecada islaamka sida ay u fasiraan Al Shabaab iyo waxa ay ka mamnuuceen dadka ku nool dhulalka hoos taga in ay dhageystaan warbaahinta

caalamiga ah.

Magac xun u sameynta /Ceebeynta : Maamulada Puntland iyo Somaliland waxa ay sidoo kalé maxkamad ku soo taagaan suxufiyiinta sumcad dilid. Tusaale ahaan, 8dii Abril, suxufiga Cabdimaalik Muuse Cooldoon ayaa lagu xukumay laba sano oo xarig ah ‘ Isaga oo ku xadgudbay madaxbanaanida Somaliland meelna uga dhacay sumcadda higaamiyayaasha Somaliland’’ markii uu ka soo laabtay Muqdisho, halkaas oo uu uga qeyb galay doorashadii Madaxweyne Farmaajo. 25kii Meey, Madaxweynaha Somaliland ayaa cafis u fidiyay.

2dii Julaay, ciidamadda amaanka ee Puntland ayaa xiray suxufiga Axmad Cali Kilwe isaga oo soo dhajiyay warbixin sumcad dil ah oo ku saabsan Madaxweynaha Puntland Cabdiwali Gaas. Waxaa la sii daayay laba asbuuc ka dib.

Amaanka Qaranka: Masuuliyiinta dowladda dhexe iyo maamul goboleedyadu waxa ay qiil ka dhigtaan amaanka qaranka si ay u cadaadiyaan dhaliilaha, ugana hortagaan in warbaahintu ay ka hadlaan dadka ku jira mucaaradka siyaasadeed, inkasta oo ay hoos u dhacday heer qaran intii uu xukunka hayay Madaxweyne Farmaajo.

Xoriyadda Internetka

Masuuliyiintu waxa ay xadideen helitaanka internetka, laakiin ma jiraan warar lagu kalsoonaan karo oo sheegaya in dawladdu ay la socotay wadhadalka gaarka ee la isugu gudbiyo internetka iyada oo aan loo soo marin masuuliyiinta haboon ee sharciga.

Al Shabaab waxa ay ka mamnuucday shirkadaha in ay adeegga internetka bixiyaan iyadoo shirkadaha isgaarsiinta ku qasabtay in ay ka xiraan adeegyada internetka goobaha ay gacanta ku heysay.

12kii Julaay, Maxkamadda Gobolka ee Hargeysa ayaa amartay shirkadaha bixiya adeegyada internetka in ay joojiyaan shan shabakad wareed oo ku yaalay gudaha Somaliland kadib xafiiska markii xeer ilaalinta gobolka hargeysa uu codsaday in la xiro websaatyadaa in ay baahiyeen warar been ah darteed iyo borobogaando khatar galisay amaanka qaranka iyo nabad kuwada noolaashaha qabiilada Somaliland. Maamulayaasha iyo tifatirayaasha websaaytyadaa laguma wargalin ama lama hor keenin maxkamad. 2dii Janaayo, Somcable, shirkad bixisa adeegyada internetka, ayaa xayirtay helitaanka websaaytka aad loo yaqaan ee hadhwanaagnews kadib markii ay daabacday maqaal ku eedeeynaya milkilaha Somcable inuu siinayay

kaalmo lacageed xisbiga haya talada Somaliland ee Kulmiye. Waxaa loo soo daayay helitaanka 7dii Janaayo.

Sida laga soo xigtay Ururka Isgaarsiinta Caalamiga ah, in ka yar 2 boqolkiba ayaa isticmaalay internetka sanadkii 2016kii.

Xoriyadda Aqoonta iyo Munaasabadaha Dhaqanka

Aqoonyahanadu waxa ay isku sameeyeen is faafreebid shaqsi ah.

Maamulka Puntland waxa uu waajib kaga dhigay in dadka sameynaya cilmi baarista fasax ka qaataan maamulka.

Marka laga reebo dhulka ay Al Shabaab ay gacanta ku heyso, ma jirin xanibaad rasmi ah oo lagu soo rogay ka qeyb galka munaasabadaha dhaqanka, dhageysiga muusigga ama galitaanka shineemooyinka. Si kastaba ha ahaatee Xaaladda amaanka ayaa xadidday in la tago iyo abaabulka munaasabad dhaqanka ee gobolada koonfurta iyo dhexe.

b. Xoriyadda Isu Imaatinka nabadeed iyo Ururada

Xoriyadda Isu Imaatinka

Dastuurka fedraalka ee ku meel gaarka ah waxa uu bixiyaa xoriyada isu imaatinka, laakiin dowlada ayaa xadiday xaqaas. Guud ahaan, nabadgelyo darada ayaa sidoo kale si dhab ah u xadiday xaqaan. Wasaarada Federaalka ee Aminiga Gudaha ayaa sii waday in ay waajib uga dhigto in ayada ka heeystaan fasax dhamaan kulanada dadweyne, iyaga oo qiil ka dhiganaya walwal xagga amaanka ah, sida khatarta weerar ay geystaan kuwa is miidaamiya ee Al Shabaab. Caburinta kulanada mucaaradka iyo isu imaatinka ayaa kordhay intii lagu jiray wareegii doorashada ee 2016-17, laakiin masuuliyiinta qaranka waxa ay hoos u dhigeen cadaadiskooda wixii ka dambeeyay doorashadii madaxweyne Farmaajo intii lagu jiray bishii Febraayo.

Janaayo 15, Wasiirka Arimaha Gudaha ee Galmudug ayaa soo saaray amar ka mamnuucaya suxufiyiinta iyo warbaahinta maxaliga ah in ay war ka soo tebiyaan kulanada siyaasadeed ee ka socday cadaado iyaga oo horay ruqsad uga heeysan xafiiska madaxtooyadda Galmudug. Amarku sidoo kale waxa uu ka mamnuucay

milkiilayaasha hoteelada in lagu qabto kulano siyaasadeed fasax la'aan.

Intii lagu jiray Maarso Madaxweynaha MKGK Shariif Xasan ayaa sameeyay gudi amaan oo ka hortaga kulanada iyo isu imaadyadda kale ee kooxaha mucaaridka ah gudaha Beeydhabo kadib markii xubnaha mucaaridka ee ku jira baarlamaanka gobolku ay saxiixeen codsi ugu yeeraya in su'aalo la weeydiiyo.

Dowladda Somaliland waxa ay ka mamnuucday mucaaradka dibad baxyada siyaasadeed wixii ka baxsan inta lagu jiro mudadda doorashada, taasoo caadiyan bilaabata 45 maalin ka hor xiliga la qorsheeyay jadwalka doorashada qaranka. Masuuliyiintu kuma soo rogin xayiraado noocaas ah banaambaxyada taageerayaasha dowlada.

24kii janaayo, masuuliyiinta Somaliland waxa ay keeneen boliiska ka hor taga rabshadaha si ay u kala diraan mudaharaad looga soo hojeeday xakuumadda. Boliisku waxa ay xireen dhowr muwaadin oo ka mudaaharaadayay sicir bararka iyo kor u kaca qiimaha badeecadaha asaasiga ah.

Al Shabaab ma aanay ogolaan wax isu soo baxyo ah iyada oo aan ogolaasho horay loo heysan.

Xoriyadda Ururadda

Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa bixiyaa xoriyadda ururada. Laakiin saraakiisha dowladu waxa ay qashqasheen shaqaalaha NGOyada. Waxaa kale oo jiray warbixino sheegaya in masuuliyiinta goboladu ay xadideen xoriyadda ururadu. Al Shabaab uma ogolaan badi NGOyada caalamiga ahi in ay howlgalaan.

Dadka ku nool koonfurta iyo gobolada dhexe ee ka baxsan dhulka Al Shabaab gacanta ku heyso waxa ay si xoriyad leh ugu biiri kareen ururada bulshada rayidka ah iyaga oo diirada saaray dhibaatooyin badan oo kala duwan. Guud ahaan, muwaadiniintu way ixtiraameen ururada bulshada rayidka ah awoodda ay u leeyihiin in ay bixiyaan adeegyada bulshada meelaha aan laheyn wasaarado dowladeed oo shaqeeynayay.

Maamul goboleedyadu waxa ay qaadeen talaabooyin ay ku xakameynayaan ama ay uga macaashaan heyadaha samafalka oo ay ka mid tahay in ay ku soo rogeen isdiwaan soo noqnoqota ee heerarka kala duwan ee dowlada; isku dayay in ay kantaroolaan qandaraasyada samafalka iyo iibka iyo shaqaaleynta iyo canshuur

maldahan oo aan cadeyn.

c. Xoriyadda Diimaha

Eeg *Warbixinta Caalamiga Ah ee Xoriyadda Diimaha* ee Wasaaradda Arrimaha Dibedda ee www.state.gov/religiousfreedomreport/

d. Xoriyadda Isu Socodka

Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu dhigayaa in dhamaan dadka si sharci ah u degan dalka gudahiisa ay xaq u leeyihiin xoriyad xagga dhadhaqaaqa iyo in ay dooran karaan degaankooda iyo in ay ka tagi karaan wadanka. Hase yeeshee xoriyadda dhaqdhaqaaqa waala xadiday meelaha qaar.

Tacadiyada Muhaajiriinta, Qaxooyiga iyo Dadka aan dal laheyn : Qaxootigu ma ay haysan in ay helaan badbaadin loo marayo hirgalinta sharciga iyo habka cadaalada. Qaxootigu waxa ay u soo gudbiyeen dhacdooyin baad, burcadnimo, iyo xadgudubyo xagga galmada ah Xafiiska Hey'adda Gudiga Sare ee Qaxootiga (UNHCR).

Dawladda iyo maamulka Somaliland waxa ay la shaqeeyeen Xafiiska Qaxootiga ee Qaramada Midoobay (UNHCR) iyo Hay'adda Caalamiga ah ee Hijrada (IOM) si loo gargaaro barakacayaasha gudaha, qaxootiga, qaxootiga soo noqonaya, magangalyo doonka, dadka aan dhul laheyn iyo dadka kale ee walaaca laga qabo.

Intii lagu jiray sanadka wadahadalo ayaa u sii socoday haya'daha samafalka DFS iyo masuuliyiinta gobolada si loo qaado jid gooyooyinka loona fududeeyo isu gudubka gargaarka biniaadaminimo, raashinka gargaarka iyo badeecadaha lagama maarmaanka ah.

Isu-Socodka Gudaha Dalka : Jidgooyooyinka ay dhigtaan ciidamada dowladu, kooxaha la ologa ah, maleeshiyaadka hubeysan, garabyada qabaa'ilada iyo Al Shabaab waxa ay diideen isu socodka, waxa ayna ku soo rogeen muwaadiniinta, baad, qashqashaad, rabshado iyo in ay bililiqeeystaan. Jid gooyooyinka ay dhigteen dhinacyada hubeysan iyo weerarada shaqaalaha samafalka ayaa aad u xadiday isu socodka iyo geeynta gargaarka qeybaha koofurta iyo bartamaha dalka.

Al Shabaab iyo kuwa aan dowlada ka tirsaneeyn ee hubeysan waxa ay sii wadeen in ay ka mamnuucaan dhaqdhaqaaqada ganacsi meelaha ay gacanta ku hayeen ee ku yaalay gobolada Bakool, Baay, Gedo iyo Hiiraan, waxa ayna hor istaageen in la

geeyo kaalmada bini'aadaminimo. Tusaale, Abriil 14, koox huneysan oo loo qaatay in ay ahaayeen Al Shabaab ayaa qabsaday, gubayna deeq raashin. Lix ka mid ah kuwii weerarka soo qaaday ayaa baxsada, sadax la tuhunsanaana waa la xiray.

Weerarada ka dhanka ah shaqaalaha gargaarka iyo qalabkoodu waxa uu hor istaagay in la gaarsiiyo kaalmo dadka aad u nugul.

Somaliland waxa ay ka mamnuucday saraakiisha federaalka, oo ay ka mid yihiin kuwa ka soo jeeda Somaliland ee loo maleeynayay in ay ku matalaan danaha Hargeeysa gudaha Muqdishu, in ay soo galaan Somaliland. Waxa kale oo ay ka hor istaagtay in muwadiniinteedu u safraan Muqdisho si ay uga qeyb qaataan habka DFS ama dhaqdhaqaaqyada dhaqanka.

Saraakiisha MKGM waxa ay u diideen dadka degan in ay galaan Puntland, waxa ayna sii wadeen in ay xiraan darawalada wata taargada Puntland. Howshaad oo bilaabatay intii lagu jiray Janaayo 2015, markii horjooqe ka tirsanaa ciidanka nabad galyada wadooyinka ee Galmudug uu u sheegay in darawaliinta baabuurta wadata taargada Puntland la ganaaxayo, la xirayo, lana heynayo 24 saac.

Masuuliyiinta Puntland waxa ay sii wadeen in ay mamnuucaan in la marsiiyo dhulka waxyaalaha badeecada ah ee ka soo Dekada Berbera una socda magaalooyinka ku yaal Puntland oo ay ku jiraan Garoowe iyo Gaalkacyo. Xayiraadaas waxa ay xadiday awooda shaqaalaha gargaarka bini'aadmanimo ay u lahaayeen in ay gaarsiiyaan gargaarka biniaadmanimo sida cuntada, qalabka talaalka xoolaha, waxyaalaha nafaqada ah iyo qalabka waxbarashada dadka nugul ee Puntland.

Safarada Dibadda: Tiro yar oo muwaadiiinta ah ayaa heli karay Baasaboorka. Iyadoo la eegayo sida baahsan ee ay u jiraan baasaboorada been abuur ah, dowlado badan oo ajnabi ah ma aqoonsana in baasaboorka Soomaaliga uu yahay dokumeenti sax ah oo lagu safri karin.

Barakacayaasha (IDPs)

Abaaraha sii xumaanaya iyo iska horimaadyada sii socday intii sanadka lagu jiray ayaa keenay in ay si aad ah xoog ugu kordhaan barakacayaasha gudaha. Soomaaliya waxa ay hooy u aheyd in ka badan 1.1 milyan oo barakacayaasha gudaha ah ka hor 2017, barakacidda guduhu waxa ay korortay 916,000 oo qof intii

u dhaxeeysay Janaayo ilaa Luulyo, sida ay sheegtay UNCHR.

Soomaali ah iyo muwaadiniin ka yimid wadama kale oo ka soo qaxay dagaalada Yemen ayaa qaxootinimo ka raadsady Soomaaliya. In kasta oo qulqulka ka imaanayay Yemen uu hoos u dhacay ilaa iyo Agoost 2015kii, qiyaastii 38,200 oo qof ayaa Yemen uga soo qaxay Soomaaliya ilaa Maarso 2015. Taas waxaa ku jiray in kaban 32,200 oo ah muwaadiniin Soomaaliyeed, 5,500 qaxooti reer Yemen ah iyo qiyaastii 300 muhaajiriin ah oo ka yimid dalal kale. Hey'adda Qaramada Midoobay ee Qaxootiga UNHCR ayaa xanaaneeysay barakacayaasha gudaha waxa ayna siiyeen hoy ku meel gaar ah iyo kaalmo lacageed.

Waxa ay xakuumadda iyo maamul goboleedyadu ay si ka badan ugu lug lahaayeen ka hor taga macluusha iyo wax ka qabashada abaarahana marka loo fiiriyo sanadihii ka horeeyay, awoodooda ay waxa uga qaban kareen waxa ay sii aheyd mid aad u kooban. Rabshado ayaa ka dilaacay intii lagu jiray raashin qeybin dhowr ah oo ay waday dowladu intii lagu jiray sanadka, taas oo keentay 34 dhimasho iyo 42 dhaawac ah. Waxaa intaas soo raacay, si khasab ah oo guryahooda looga saaray dadka ku barakacay gudaha ay ka sii socotay Soomaaliya, oo ay ku jiraan in kabadan 5000 oo laga saaray degaanadii ay ku barakaceen ee Baydhabo, iyadoo ay dowladu ay siinaysay dhowritaan iyo kaalmo liidata dadka dadka ku soo barakacay gudaha iyado oo mararka qaar si muuqata uga qeyb qaadanaysay barakicintooda. Dad gaar ah oo sheeganaya dhulka iyo masuuliyiinta dowladdu, tusaale ahaan ayaa si joogta ah uga shaqeeynayay in si kahasab ah looga saaro guryahooda dadka barakacayaasha ah gudaha Muqdisho. Waxaa kordhay warbixinada rabshada ku saleysan galmadda iyo jinsiga oo ay wehlisay barakicin korotay, oo ay ku jiraan warbixino falal ay geysteen kooxo kala duwan oo hubeysan iyo shaqaalaha amaanka.

Dumar iyo caruurta ku noolaa xeryaha barakacayaasha gaar ahaan waxa ay aad ugu nuglaayeen in ay kufsadaan rag hubeysan, oo ay ku jiraan ciidamada dowlada iyo xubnaha maleeshiyoyinka. Ilaalada xeryaha barakacayaasha ayaa la sheegay in ay gabdho iyo dumar ku khasbeen falal galmo ah si ay ugu badashaan raashin iyo adeegyo ka jira xerayaha gudahooda.

Ilaalinta Qaxootiga

Dib u celinta khasabka ah: Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu dhigayaa in qof kasta oo waddanka ka soo raadsada qaxootinimo uu xaq u

leeyahay in aan dib loogu celin ama aan lageyn waddan kale oo qofkaasu uu ka qabo cabsi muuqata oo ah in la waxyeeleeyo. Ma jirto nidaam rasmi ah oo siinaya qaxootiga badbaadin noocaas ah.

Helitaanka magangalyo : Dastuurka ku meel gaar ah waxa uu aqoonsanyahay xaqqa magangalyo doonka si waafaqsan heshiisyada caalamiga ah; si kastaba ah ahaatee, DFK wali ma aysan sameeynin qaab sharciyeed and nadaam siinaya badbaado qaxootiga. Masuuliyiintu, si kastaba ha ahaatee, waxa ay siiyeen sideeda u aqbalid xaalad ah inta badan qaxootiga, oo ay badidoodu ahaayeen Yeman. Ilaa Sebteember waxaa joogay in ka badan 27,400 oo qaxooti iyo magangalyo doon ah.

Helitaanka Shaqooyinka : Fursadaha shaqo ee qaxootiga, Soomaalida soo laabatay iyo dadka kale ee nugul waxa ay ahaayeen kuwo kooban. Qaxootiga ka soo laabtay Keenya waxa ay soo sheegeen fursado shaqo oo kooban meelaha ay ku soo laabteen ee koofurta iyo bartamaha dalka.

Helitaanka Adeegyada Asaasiga ah : DFS waxa ay sii waday in ay la shaqeysi beesha caalamka si loo hagaajiyo helitaanka adeegyada assiga ah, shaqooyinka iyo xal waara oo loo helo barakacayaasha.

Ilaa 2014 in kabadan 73,000 oo qaxooti Soomaali ah oo ku sugnaa gudaha Kenya ayaa iskood ugu laabtay Soomaaliya sida ay sheegtay UNHCR.

Qaxootiga iyo Soomaalida soo laabatay waxa heleen adeegyo asaasi ah oo kooban.

Qeybta 3aad : Xoriyada ka qeyb qaadashada nidaamyada siyaasadeed.

Dastuurka ku meel gaarka ah waxa uu siiyaa muwaadiniinta awooda ay u leeyihiin in ay doortaan dowladooda iyagoo u maraya doorasho xiliyeed xur iyo xaq ah, oo lagu qabto cod bixin qarsoodi ah oo ku saleysan cod bixin siman oo loo simanyahay, laakiin muwaadiniintu ma aysan isticmaali karin awoodaas.

Doorashooyinka iyo Ka Qeyb Galka Siyaasadeed

Doorashooyinkii Dhawaa : Intii lagu jiray 2015ka DFS waxa ay go'aansatay in aanay suurto gal aheyn in doorasho rasmi ah la qabto inta lagu jiro sanadka walaac xagga amaanka ah dartii; waxa xigay oo ay diyaarisay qorshe lagu galayo doorasho dadban oo ay sameeyaan wakiilo ay soo xusheen odayaashu. Doorashooyin aan toos aheyn ee aqalka hoose ee baarlamaanka, aqalka sare ee cusub, iyo madax

weynaha ayaa la qorsheeyay Agoosto iyo Sebteembar, lama dhameeystrin dhamaadkii sanadka. Si kasta ha ahaatee, doorashada dadban ee aqalka hoose ee baarlamaanka waxa ay ka balaarisay kuwa wax dooranaya 135 oday ilaa ergo ka kooban 14,025 oo ay soo doorteen odayaashu; 51 ergo oo ay soo xusheen odayaashu ayaa masuul ka ahaa in ay u codeeyaan kursi kasta oo ka mid ah aqalka hoose, ergadana waxaa laga doonayay in ay ku daraan 30 boqolkiiba (16) haween ah iyo 10 dhalin yaro ah. Eedeymo la xariira codad la iibsaday, cabsi galin, hanjabaad, faragalin ay sameeyeen saraakiisha federaalka iyo gobolada, rabshado, iyo afduub ayaa ahaa kuwa baahsan doorashada ka hor. Tusaale, waxaa jiray tiro warbixino ah oo la qaadan karay oo ahaa in shaqaalaha amaanku ay u hanjabeen, jir ahaana u dhibaateeyeen masharixiinta iyo kuwa kale oo ka qeyb qaadanayay nidaamka doorashada gudaha MKG si la isugu dayo in la saameeyo goobaha cod bixinta ama loo niyad jabiyo ka qeyb qaadashada. Iyada oo ay joogeen goob joogayaal caalami ah, baarlamaanka ayaa qabtay doorasho dadban ee madaxweyne oo loo qaaday cod sir ah oo Maxamad Cabdullaahi Farmaajo uu uga guuleeystay madaxweynihii talada hayay ee Xasan Shiikh Maxamuud wareegii 2aad ee ugu dambeeyay ee codbixinta. Waxaa jaray waxbixino aan la xaqiijin laakiin u muuqda suura gal oo ah in musharaxiinta madaxweyne nimadu ay laaluush uga badasheen xubnaha baarlamaanka codkooda, laakiin inta badan goob joogayaashu waxa ay ku sheegeen doorashada mid xaq ah. Xasan Shiikh ayaa aqabalay in laga guuleeystay.

Intii lagu jiray 2012 DFK waxa ay dhameystirtay jidkii khariidada ee 2011 si loo dhameeyo ku meel gaarnimada, iyaga oo la kaashanaaya wakiilo ka socda Puntland, Galmudug, ASWJ iyo beesha caalamka. Waxaa habkaas ku jiray qabyo qoraalka dastuurka federaalka ku meel gaarka ah, sameynta 825 xubnood oo metala Golaha Wakiilada Qaranka (NCA) oo ansixiyay dastuurka ku meel gaarka ah, xulashada 275 xubnood ee baarlamaanka federaalka, iyo qabashada doorashada af hayeenka baarlamaanka iyo madax weynaha. DFS waxaa loo qabtay in ay dib u eegis ku sameeyso ayna wax ka badasho dastuurka ku meel gaarka ah, ayna u soo bandhigtoin lagu ansixiyo codbixin qaran dhamaadka sanadka 2016, laakiin habkaas lama dhameeystrin.

Sharciga Somaliland waxa uu ka hor istaagayaa muwaadiniinta degan goboladeeda in ay ka qeyb qaataan hababka la xariira DFS.

Gudaha Puntland 2012kii waxa uu baarlamaanku golaha mudanayaashu si aqlabiyad ah ku aqbalay dastuurka gobolka kaas oo dhowraya nidaamka siyaasdeed ee xisbiyada badan. Intii lagu jiray 2014kii Cabdiwali Maxamed Cali “Gaas” ayaa ka adkaaday madaxweynihii talada hayay Madaxweyne Cabdirahman

Maxamed Maxamed ‘‘Faroole’’ hal cod kaliya, iyada oo doorashada si toos ah looga daawanayey telefishanka iyo raadiyayaasha. Madaxweyne Faroole wuu ogolaaday natiijada. Baarlamaanku waxa kale oo uu u doortay Cabdikahim Cabdullaahi madaxweyne ku xigeenka cusub.

Baarlamaanka Maamulka Ku Meel Gaar ah ee Koofur Galbeed ayaa la sameeyay 2015kii, ka dib kulankii 2014tii lagu sameenyay gobolka, kaas oo u codeeyay Shariif Xasan Shiikh Aadan inuu noqdo madaxweynihii u horeeyay ee maamulka ku meel gaarka ah.

Intii lagu jiray 2015 DFS waxa ay si rasmi ah u caleemo saaray 89 xubnood oo golaha Maamulka Ku meel gaarka Ah ee Galmudug (IGA). 89 xubnood waxaa soo xushay 40 oday dhaqameedyo ah oo matalaya 11qabiil hoosaad. July 2015kii golaha ayaa Cabdikarim Xuseen Guuleed u doortay madaxweynihii ugu horeeyey ee MKGM. ASWJ way diiday in ay natiijada doorashada aqoonsato waxa ayna iskood si gooni ah u sameeysteen mamul qeybaha ay gacanta ku hayeen ee MKGM. 25kii Febraayo, Guuleed waa is casilay, sida la sheegay sabab caafimaad darteed. Axmad Ducaale Geelle ‘‘Xaaf’’ ayaa la doortay 3dii Meey waxa uuna bilaabay ASWJ wadahadalo dhexdhexaadineed.

Somaliland doorasho baarlamaan oo la qabtay waxaa ugu dambeysay 2005tii waqtigeediina waxaa la dhaafay todoba sano. Madaxweynaha Somaliland Axmed Maxamed Maxamuud ‘‘Siilaanyo’’ waxaa la doortay 2010kii. Doorashooyinka baarlamaanka iyo madaxweynaha waxaa markii hore la qorsheeyay 2015kii laakiin waxaa dib loo dhigay Maarso 2017. Baralamaanka Somaliland waa mid ka kooban laba gole oo ka kooban 82 xubnood oo la soo magacaabay ee aqalka odayaasha, loona yaqaan Guurti, iyo 82 xubnood oo ah xubnaha aqalka wakiilada oo la soo doortay oo u matala gobolada si isu dheelitiran. Bishii Maarso aqalka odayaashu ayaa u codeeyay in mark ale dib loo dhigo doorashadii doorashadii daahday ee aqalka wakiilada ilaa Abriil 2019, doorashada madaxweynahana ilaa Nofeemebr 2017. Waxaa jiray eedeeymo in Aqalka Odayaashu uu ku lug lagaa musuqmaasuq siyaasadeed. Iyo saameyn aan habooneyn. Noveemeber 13keedii waxaa dadka Somaliland aqlabiyad buuxda ugu doorteen madaxweyne musharaxii xisbiga talada haaya ee kulmiye Muuse Biixi. Xisbiga weyn ee mucaaridka ah ayaa ku eedeeyay is daba marin baahsan oo xagga codbixinta ah, laakiin gudiga doorashada, iyo goobjoogayaasha caalamiga ah iyo kuwa guduhu ayaa ku adkeystay in doorashadu ay aheyd dhab ah. Biixi waxaa si nabad ah loo dhaariyay 13kii Diseember.

Intii lagu jiray 2013 DFS iyo wafdi ka socda Jubbaland ayaa kala saxiixday heshiis

keenay in DFS ay si rasmi ah u aqoonsato MKJ ee mardhaw la sameeyay. Axmed Maxamed Islaam ‘madoobe’ ayaa loogu doortay madaxweyne kulankii odayaasha iyo wakiilada ee dhacay 2013kii.

Intii lagu jiray Janaayo 2016 DFS ayaa bilaawday shir gobol loogu abuurayo gobolada Hiiraan iyo Shabeelada Dhexe, kaas oo ahaa gobolkii ugu dambeeyay ee xubin ka noqonaya federaalka ee laga sameeyo gudaha habka federaalka. Habkaas waxaa uu ku soo gabagaboobay dhismaha Hirshabeelle bishii Oktoobar, dhismihii baarlamaanka Hirshabeelle 10kii Oktoobar, iyo doorashadii maxaxweynaha Hirshabeelle Cali Cabdullahi Cosoble, intii lagu jiray Oktoobar 2016 kii, Inkastoo baarlamaanka gobolku u codeeyay in su’aalo la weeydiiyo Cosoble intii lagu jirau Agoosto ayna doorteen Maxamad Cabdi Waare intii lagu jiray Sebteember. Habka dhismaha gobolka waxa waxyeelleeyay eedeeymo ah in madaxweynaha DFS uu faragaliyay habka ay u socotay si ay u saameeyso doorashada madaxweyne isaga oo taageerayaashiisa uga magacaabay xilal muhiim ah gudaha maamulka cusub iyo isaga oo siiyay masilaad weyn qabiilkiisa hoose. Hogaamiyaha dhaqanka ee Xawaadle oo ah dad badan oo dega Hiiraan, ayaa diiday in uu ka qeyb qaato.

Al Shabaab waxa ay mamnuucday dadka rayidka ah ee dhulka ay gacanta ku heysa in ay la loolamaan maamuladooda Al-Shabab. Qaar ka mid ah maamulada Al Shabaab, hase yeeshee, waxa ay kala tashadeen odayaasha dhaqanka ee degaanka arimo gaar ah waxa ayna u ogolaadeen in ay sii jiraan oo sii shaqeeyaan gudiyadii horey u jiray ee degmada.

Xisbiyada Siyaasadeed iyo Ka Qeybgalka Siyaasadda: Bishii Sebteember 2016 madaxweynaha ayaa saxiixay sharciga xisbiyada siyaasadeed, kasoo abuuray qaabkii ugu horeeyay ee xisbiyo siyaasadeed oo sharci ah ilaa 1969kii, markii madaxweynihii hore Siyad Bare uu mamnuucay dhaqdhaqaaqada siyaasadeed kadib markuu talada kula wareegay inqilaab. ka hor sharcigaas, dhowr ururo siyaasadeed ayaa u shaqeeynayay sidii xisbiyo siyaasadeed. Tusaale ahaan, madaxweynaha hore DFS waxa uu sheegtay in laga soo doortay Xisbiga Nabadda Iyo Horumarinta 2012. Dastuurka ku meel gaarka ah waxa uu dhigayaa in muwaadin kasta uu xaq u leeyihiin in ay ka qeyb qaataan arrimaha dadweynaha oo ay ka mid tahay xaqqa abuuritaanka xisbiyo siyaasadeed, ka qeyb galka howladooda, iyo in loo doorto xil kasta oo gudaha xisbiga siyaasadeed.

Dastuuradda Somaliland iyo Puntland iyo sharciyadooda doorashadu waxa ay tirada xisbiyada siyaasadeed ku xadideen ilaa sadex xisbi waxayna u dajiyeen shuruudo ku saabsan barnaamijyadooda siyaasadeed, maaliyadda iyo

dastuuradooda.

Ka qeyb qaadashada Dumarka iyo Dadka Laga Tirada Badan Yahay: Ma jiro sharci xadidaya ka qeyb qaadashada haweenka ee hababka siyaadadeed. Arimaha dhaqanka ayaa si kastaba ha ahaatee xadida ka qeyb galka haweenka. Inkasta oo saxiixayaashii khariidada jidka ay isku waafaqeen in haweenku ugu yaraan ay qaataan 30 boqolkiiba kuraasta baarlamaanka ka hor inta uusan wadanku u gudbin xakuumad rasmi ah, haweenku waxa ay hayeen kaliya 14 boqolkiiba 275ta kursi ee baarlamaanka. Si kastabab ha ahaatee dadaaladii ahaa in lagu qaabeeyo doorashooyinka dadban si ay u gaaraan qoondada 30 boqolkiiba waxay ay iska caabin adag kala kulantay 2016-2017, odayaasha qabiilada, hogaamiyayaasha siyaasadeed iyo hogaamiyayaasha diinta, wakiilda haweenka ee baarlamaanku waxa ay kordheen ilaa 24 boqolkiiba. 26ka xubnood ee golaha wasiirada waxaa ku jiray kaliya sadex dumar ah.

Ururada bulshada rayidka ah, qabiilada laga tirada badan yahay iyo maamulka Puntland way ku baaqeen in la baabiyo "nidaamka 4.5" kaasoo matalaada siyaasadda loo qeybsaday afarta qabiil ee waaweyn, iyo dhamaan qabiilada laga tirada badan yahay oo la siiyay "0.5" soo haray. Nidaamka waxa uu meel u dhigay qabiilada laga tiro badan yahay tiro go'an iyo kuraas yar oo ay ku yeeshaan baarlamaanka federaalka ah. Sida uu qabo dastuurka ku meel gaarka ah, habka doorashada waxaa looga dan lahaa inuu noqdo mid toos ah, sidaa aawgeed looga weecdo qaacidada 4.5, laakiin hogaamiyayaasha federaalka iyo gobolada ayaa go'aansaday Abriil 2016kii in lagu laabto qaacidadii 4.5 oo lagu go'aansado waxa uu ka koobnaanaayo aqalka hoose.

Somaliland waxaa ku jiray laba haween ah 86ka xubnood ee Aqalka Wakiilada. Haweeneyda kaliya ee ku jirta Golaha Guuritada waxa ay ku heshay ka dib markii odeygeedii, oo horey uga tirsanaa golaha, uu iska casilay 2012. Dhaqan ahaan haweenka waa laga reebay Golaha Guurtida. Laba qof dumar ah ayaa ku jiray golaha wasiirada ee ka kooban 24 wasiir.

Qof dumar ah ayaa gudoomiye ka ah Gudiga Xuquuqda Aadana ee Somaliland. Halka qof dhalinyaro ah oo ka socda dadka lagada tirada badanyahay uu ahaa gudoomiye ku xigeen. Madaxweynaha Somaliland waxa uu lahaa la taliye dhibaataada dadka laga tiro badan yahay. Bishii Julaay xukuumadda Somaliland waxa ay la saxiixatay heshiis nabadeed looxda Khaatumo, urur mucaarid ah oo u muuqday inuu matalaayo danaha siyaasadeed ee qabiilka laga tirada badanyahay ee Dhulbahante iyo dadka laga tiro badan yahay ee gobolka la isku heysto ee Sool.

Haweenku marna xubno kama noqon Golaha Odoyaasha ee Puntland. Odayaasha dhaqanka, oo dhamaan ahaa rag ah, ayaa doortay xubnaha Aqalka Wakiilada ee Puntland. Laba dumar ah ayaa ku jira 66ka xubnood ee Aqalka Wakiilada. Wasiirka Dumarka iyo Arrimaha Qoyska ayaa ahaa wasaaradda kaliya ee ku jirta golaha wasiirada. Sagaalka xubnood ee gudiga doorashada waxaa ku jiray hal qof oo dumar ah.

Qeybta 4aad. Musuqmaasuqa iyo Furfurnaanta oo ka maqan dowlada

Saraakiishu dowladu waxa ay si joogta ah ugu lug yeesheen musuqmaasuq. Sharcigu waxa uu dusha kaga ridayaa ciqaab dambiyeed saraakiisha la timaada musuqmaasuq. Laakiin, dawladdu si haboon uma aanay dhaqangelin sharciga. Oktoobar 2015kii Kooxda La Socoshada Soomaaliya iyo Eritareeya (SEMG) ayaa sheegay “ka sareeynta sharciga oo muuqata oo ay ku naaloodaan kuwa ku lug yeesha isdaba marinta lacagaha dowlada in ay sii dabadheereysay dhaqan musuqmaasuq gudaha siyaasadaha Soomaaliya” Madaxweyne Farmaajo waxaa lagu doortay qorshe dhan ka ah musuqmaasuqa laakiin waxaa la qaaday talaabooyin yar oo micno leh si wax looga qabto musuqmaasuqa iyo ka sareeynta sharciga dhamaadkii sanadka.

Musuqmaasuqa: Bishii Maajo 2016 saraakiil xukuumada ka tirsan ayaa sheegay in dib u eegis gudaha ah oo ay dowladu shaqaaleeysay oo ku saabsanaa heshiisyadii ay Soma Oil and Gas Company ay gashay aanay helin wax khaladaad ah. 2015kii kooxda la socota Somalia iyo Eritareeya (SEMG) ayaa wax ku kordhiyay warbixin ahayd in Soma ay bixisay in ka badan nus milyuun doolar (oo u dhigantay 286 bilyan oo shilinka Soomaaliga ah) shaqaale jagooyin sare ka haya Wasaaradda Batroolka iyo Macdanta iyado oo loogu yeeray ‘ heshiiska awood dhisida’. Sida ku qoran warbixinta, dhowr sarkaal oo ka tirsan wasaaradda ayaa kawada qaadanayay mushaaroyin DFS iyo Soma Oil and Gas. Dowladu ma aanay sii deyn dib u eegistooda, lamana eryin cid ka mid ah shaqaalihii mushaarka ka qaadanaayay Soma ama dowladda. Intii lagu jiray Feberaayo agaasimihii hore ee Soma u qaabilsanaa Afrika Xasan Cali Kheyre, ayaa loo magacaabay ra’iisul wasaare. Waxaa uuna si fagaare ah u sheegay in uu baabiyay dhamaan saamiyadii uu ku lahaa shirkadda.

Gudiga Maamulka Lagacta (FGC)—guddi la talin oo aan la heyn awood sharciyeed laakiin masuul ka ah dib u eegida dhamaan qandaraasyada dowlada oo ka badan 2.8 bilyan oo shilinka Soomaaliga (shan milyan oo doolar) oo ka koobnaa xubno ka tirsan DFS oo ka yimid wasaaradda maaliyadda, bangiga dhexe,

xafiiska madaxweynaha iyo xafiiska ra'iisul wasaaraha, iyo sidoo kale madaxa gudiga maaliyadda ee baarlamaanka iyo xeer ilaaliyaha guud ee dowladda. Afar ergo oo ay maalgaliyeen ururada lacagaha ee caalamku. Inkasta oo fulinta wasaaradaha dowlad dhaxdeeda, waaxaha, iyo hay'aduhu ay sii hagaagayeen, wasaaradaha qaar ayaa dhinac maray FGC markii ay ka gorgortameeyeen qandaraasyada muhiimka ah ee dowlada.

Kooxda La Socoshada Soomaaliya iyo Eritareya waxa ay sii wadatay warbixino dhoofinta dhuxusha taasoo lagu jabiyay xayiraadii Golaha Amaanka ee QM. Soo saarka iyo dhoofinta dhuxsha ayaa ka sii socday dhulka ay gacanta ku hayaan Al Shabaab, MKJ iyo ciidamada Kenya ee AMISOM, sida badan dhoofinta sharci darada ah waxa ay ka timid Kismaayo, sida ay sheegtay Kooxda La Socoshada Soomaaliya iyo Eretareeya.

Somaliland waxa ay laheyd hanti dhawr qaran iyo gudoon iyo gudiga la dagaalanka musuqmaasuqa oo uu magaacabay madaxweynaha Somaliland. Somaliland marna kuma soo oogin saraakiil Somaliland ah wax dacwad musuqmaasuq ah.

Gudiga maamul wanaaga iyo la dagaalanka musuqmaasuqa ee Puntland marna kama ay baarin wax musuq maasuq saraakiisha Puntland ah. Baarlamaanka Puntland ayaa 18kii luulyo eryay dhamaan golohii wasiirada ee madaxweyne Cabdiwali Gaas iyaga oo sabab uga dhigay musuqmaasuq sii kordhay iyo amaanka oo sii xumaanayay, laakiin mar dambe ayeey ogolaadeen in la soo celiyo sida badan wasiiradii la eryay, waxaana sii xoogeystay eedeeyn musuqmaasuq baahsan ee xakuumadda.

Al Shabaab waxa ay "Zakat" (Wajib saaran muslimiinta in ay sadaqo bixiyaan Ramadaanka) baad ah oo aad u sareeya, aana la saadaalin karin iyo Sadaqo (lacag aan khasab ahayn oo muslimiintu ay la baxaan) canshuur ka aruuriyeen dhulka ay gacanta ku hayaan. Al Shabaab Waxa kale oo ay weecsadeen oo ay xadeen cunada gargaarka bini'aadaminimo.

Sheegitaanka Maaliyadda : Sharcigu wajib kama dhigayo in saraakiisha la magacaabo ama la doorto ay cadeeyaan hantida ay leeyihiin. Ra'iisul wasaare Xasan Cali Kheyre ayaa waydiistay saraakiisha golaha wasiirada bishii Maarso in ay sheegaan hantida ay leeyihiin, laakiin xakuumadu ma aanay bixin wax faahfaahin shuruudaha lagu soo gudbinayo iyo qaabkii loo cadeyn lahaa.

Qeybta 5aad. Dareenka Dawladda ee Baaritaanada ay Sameeyeen baarayaasha caalamka iyo kuwa aan dowliga aheyn ee Ku Saabsan Xadgudubka Xuquuqda Aadanaha

Tiro ka mid ah ururada gudaha iyo kuwa caalamiga ah ee xuquuqda aadanaha ee ka howl galay goobaha ka baxsan dhulka ay Al Shabaab gacanta ku heyso, ayaa baaritaan ku sameeyey oo daabacay waxyaabaha ay ka ogaadan kiisaska xuquuqda aadanaha. Saraakiisha dowladu ilaa xad way la shaqeynayaan kana jawaabeen aragrigooda. Walaac xagga aminga ayaa xakameeyay awooda NGOyada in ay ka shaqeeyaan degaannada koofurta iyo bartamaha. NGOyada caalamiga ah iyo kuwa maxaliga ah guud ahaan waxa ay ka shaqeeyaan Somaliland iyo Puntland iyadoo aanay cidina xadidaad weyn ku sameyn, inkasta oo siyaasadaa qabaaalka, rabshadaha degaanka, iyo fargalinta ka imaanaysay habdhaqanka caadada iyo diinta ayaa mararka qaar hakineysay howlaha NGOyada ee meelahaas.

Masuuliyiinta ayaa mararka qaar qashqashaaday oo aan la shaqeyn NGOyada. Tusaale ahaan, in ay meesha ka saaraan helitaanka musuqmaasuqa dowladda. Inkasta oo ay hoos uga dhacday heerka dowladda dhexe kadib markii la doortay madaxweyne Farmaajo bishii Febraayo. Qashqashaadu waxa ay ahayd dhibaato ka sii jirtay gudaha Somaliland.

5tii Febraayo, boliiska Somaliland ayaa xiray afhayeenkii Xarunta Xaquuqul Insaanka, NGO xafiis ku leh Hargeysa, waxaana laga soo xareeyay dacwad dambiyeed madaxa hay'adda. Labadaba waxaa lagu soo eedeeyay in ay daabaceen warar aan run aheyn iyo magac dilid ay ku sameeyeen boliiska Somaliland iyaga oo soo saaray bayaan weydiisanaya dowladda in ay bilowdo dib u habeyn lagu sameeyo boliiska. Saraakiishu waxa ay meesha ka saareen eedeeynta, boliiskuna waxa ay sii daayeen shaqaalihii NGOga.

Heyadaha Xuquuqada Aadanaha ee Dawladda: Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah ee waxa uu dhigayaa abuuritaanka guddi madax banaan oo xuquuqda aadanaha ah iyo runta iyo gudiga dib u heshiisiinta muddo 45 cisho iyo 30 cisho gudahood ah sida ay u kala horeeyaan ka dib magacaabista golaha wasiirada ee 2012ka. Agoosto 2016 madaxweynaha DFS ayaa u saxiixay qodobka gudiga xaquuqul insaanka sharci ahaan, inkastoo aan gudiga la magacaabin ilaa dhamaadkii sanadka. Ilaa dhamaadkii sanadka waxba talaabo ah lagama qaban gudigii runta iyo dib u heshiisiinta ee la soo jeediyay.

Kheyraadka oo kooban iyo waayo aragnimo la'aanta gudoomiyayaasha , iyo eexda dowlada ayaa xadiday taabo galnimada Gudiga Xuquuqda Aadanaha ee

Somaliland iyo Xafiiska Difaaca Xaquuqul Insaanka ee Puntland.

Qeybta 6aad. Heyb Sooca, Xadgudubka Bulshada iyo Tahriibinta dadka

Dumarka

Kufsiga iyo Rabshadaha Qoyska : Sharcigu waxa uu ka dhigayaa kufsiga dambi, waxa uuna keenayaa ciqaab dhan shan ilaa shan iyo toban sano oo xarig ah. Xukunada maxkamadaha ciidamada ku riday kufsiga waxaa ku jiray dil. Dawladdu si waxtar leh uma dhaqan gelin sharcigan. Ma jiraan sharciyo liddi ku ah gacan ka hadalka dadka is qaba, oo kufsigu ka mid yahay, inkasta oo 2016kii golaha wasiiradu ay ansixiyeen siyaasad qaranka ee la xariirta xagga jinsiga taas oo siinaysa dowlada xaqqa in ay dacwad kusoo eegto qof kasta oo lagu helay rabshado la xariira xagga jinsiga, sida dilalka iyo kufsiga haweenka. Puntland waxa ay ansixisay sharci gobol oo ka soo horjeeda xadgudubyaga xagga galmadda intii lagu jiray Diseember 2016 kaa oo siinaya ciqaab dil ah ama xabsi daa'in xadgudubyada sida kufsiga loo adeegsado hubka. Masuuliyiinta maxaliga, si kastaba ha ahaatee waxa ay ku guul dareysteen in ay dabakhaan sharciga cusub waxa ayna sii wadeen in ay ku tiirsanaadaan shareecada dhageysiga dacawadaha.

NGOyada Soomaalidu waxa ay diiwaan galiyeen dhacdooyin kufsi oo soo noqnoqda iyadoo aan sharciga la hor keenin kuwa geystay, gaar ahaan haweenka barakacayaasha ah iyo dadka u dhashay qabiilada laga tirada badan yahay. Sida laga soo xigtay UNICEF, warbixinada kufsiga iyo rabshadaha xagga galmada si weyn ayeey kor ugu kaceen intii lagu jiray sanadka, gaar ahaan meelaha ay abuuruhu saameeyeen.

Ciidamada dawladda, maleeshiyada, iyo rag xiran dharka ciidaada ayaa kufsaday gabdhaha iyo dumarka. Inkastoo ay ciidamadu xireen qaar ka mid ah ciidamada amaanka oo lagu eedeeyey kufsi, sharciga oo aan qaban ayaa noqday wax iska caadi ah.

Barakacayaasha gudaha iyo xubnaha qabiilada laga tiro badanyahay waxaa si ka weyn loogu dhibaateeyay rabshadahaku saleeyan galmada. Boliisku waxa ay ka cagajiideen in ay baaraan, mararka qaarna waxa ay weydiiyeen dhibanayaasha in ay ku sameeyaan howlaha baaritaanka ee kiisaskooda. Dhibanayaasha qaar ayaa lagu khasbay in ay guursadaan dhagar qabayaasha.

Sida badan, masuuliyiintu waa dhif in ay isticmaalaan qaab rasmi ah oo wax looga qabto kufsiga. Dhibanayaasha waxaa u sii raaca in uu soo gaaro takoor ku

saleeysan iyada oo loo arko in aysan ‘daahir aheyn’.

Diseember 2016 gabar 14 jir ah ayaa waxaa lagula kacay kufsi wadareed, tooreeyeeyn, garaacid lix wiill oo da’doodu u dhaxeeyso 13 ilaa 16 sano gudaha degmada Goldogob ee Puntland. Gabar labaad ayaa la garaacy intii ay arintani dhaceeysay. Dhagarqabayaasha waxa ay ku xukuntay maxkamadda shareecada ee maxaliga ah ganaax u dhexeeyay \$1750 iyo \$4,600 midwalba, 100 ilaa 200 oo karbaash, iyo shan ilaa 10 sano oo xarig ah midkiiba. Goobjoogayaal ayaa sheegay in xukunka xabsiga ahi in aad intaa uga badnaan lahaa hadii lagu qaadi lahaa sharciga xadgudubyada galmada halkii looga qaaday kan shareecada.

Ururada gudaha ee bulshada rayidka ah ayaa gudaha Somaliland ka soo sheegay in kufsi wadareedku uu ahaa dhibaato sii socotay meelaha magaalooyinka ah, iyadoo gaar ahaa ay geeystaan dhalin yarada qowleysata iyo ardayda labka ah. Inta badan waxa ay ka dhacday xaafadaha aad saboolka u ah iyo gudaha dadka muhaajiriinta ah, qaxootiga dib u soo laabanaya, iyo dadka reer guuraaha ah ee soo barakacay ee ku nool magaalooyinka.

Rabshadaha guryaha iyo galmada ee loo geysto dumarku waxay ahayd dhibaato aad u culus. Inkasta oo qodob ka mid ah dastuurku uu mamnuuc ka dhigayo rabshadaha nuuc kasta ee dumarka loo geysto. Inkastoo qaanuunada shareecada iyo dhaqanka labaduba ay wax ka qabtaan xalinta khilaafaadka qoyska, dumarka lagama qeyb gelin habka go'aanada loo gaaro.

Al Shabaab waxa ay sidoo kale geysatay rabshado xagga galmada ah, oo uu ku jirto guurka khasabka ah, Al Shabaab waxa ay dad ku riday xukun dil ah iyaga oo geeystay kufsi.

Gudniinka Fircooniga ah /Googynta : Inkastoo qodob ka mid ah datuurku uu ku qeexayo gudniinka haweenku inuu yahay mid arxan daro ah, oo bahdil ah, uuna la simayo jirdil, uuna mamnuucayo gudniinka fircooniga ah iyo gooyntu hadana waa mid waddanka oo dhan lagaga dhaqmay si baahsan.

Warar dheeraad ah, eeg data.unicef.org/resources/female-genital-mutilation-cutting-country-profiles/.

Dhaqamada Kale ee Dhibaatda Leh: Gogol dhaafka dhulalka ay Al Shabaab waxa ay ciqaabtiisu aheyd dil. Si ka duwan sanadihii hore, lama soo sheegi warbix ku saabsan haweeney lagu dilay dhagax gogol dhaaf dartii.

Tacadiyadda Galmada : Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu leeyahay shaqaalaha , gaar ahaan haweenka , waa in ay lahaadaan xaquuq gaar ah oo ka ilaalinayasa in loo geysto xadgudub galmo iyo takoor. Si kasta ha ahaatee, xadgudbyada xagga galmadda ayaa la aaminsanaa inuu ahaa mid baahsan.

Xakamaynta kantaroolka dadka khasabka ah: ma jirin warbixin khasab ilmo lagu soo riday, dhufaanid aan raali laga aheyn, ama qaabab kale oo khasab ah oo lagu kantaroolayo kororka dadka. Qiyaasta dhimashada waqtiga dhalmada iyo helitaanka waxyaalaha looga hortago uurka waxaa laga heli karaa : www.who.int/reproductivehealth/publications/monitoring/maternal-mortality-2015/en/.

Takoor: Dumarka ma aanay helin xaquuq la mid ah tan ragga, waxa ayna la kulmeen in ay ka hooseeyaan ragga, inkasta oo qodob ku jira dastuurka federaalku oo mamnuucayo faquuqa noocaas oo kale ah. Haweenku waxa ay la kulmeen faquuq deymaha, waxbarashada, siyaasada iyo guryaha. Maajo, 2016 golaha wasiirada ayaa ansixiyay siyaasad qorshe qaran si loo kordhiyo ka qeyb galka haweenka, awoodsiin dhaqaale, iyo waxbarashada gabdhaha, laakiin hirgalinteedu ma aanay bilaaban. Oktoobat 2016, Golaha Culumadda Soomaaliyeed ayaa soo saaray war saxaafaeed ug adigaya dowladda in ay u doodaan haweenku in ay galaan siyaasadda, iyagoo ee sheegay in qoondada 30 boqolkiiba ee haweenka laga siiyay baarlamaanka ay tahay “mid khatar ah”, kana soo horjeeda mabaadiida diinta islaamka iyagoo saadaaliyay siyaasadani in ay horseedi karto in qoysaku ay burburaan. Dhowr haween ah oo ahaa ergooyinka doorashada ayaa la dilay kadib markii uu soo dhamaaday habkii doorashadu.

Ragga oo kaliya ayaa maamula shareecada, taasoo inta badan loo adeegsado danaha ragga. Sida ay qabto shareecada iyo hab dhaqameedka diyada, qof kasta oo lagu helay dilka haween waxaa qoyska dhibanaha la siinayay kala bar intii ay aheyd in laga bixiyo dilka ragga.

Faquuqa haweenka waxaa si badan looga dhawaaqay degaanada ay Al Shabaab gacanta ku heysay. Iyadoo loo arkayay ka qeb qaadashada haweenka ee arimaha dhaqaalaha ay tahay mid ka soo horjeeda islaamka.

Inkastoo sharciga rasmiga ah iyo shareecadu ay u siiyaan xaqa ay dumarku u leeyihiin in ay yeelan karaan hanti una bixin karaan hantidooda si madaxbanaan hadana caqabado kala duwan oo sharci, dhaqan iyo bulsho ayaa inta badan ka horistaaga haweenku in ay isticmaalaan xaqaas. Sharci ahaan gabdhaha iyo dumarku waxa ay dhaxal u heli karaan kala bar dhaxalka uu xaqa ay helaan wiilasha la dhashay.

Caruurta

Diiwaan Gelinta Dhalashada: Dastuurka federaalka ku meel gaar ah waxa uu dhigayaa in ay jirto hal dhalasho oo Soomaalinimo ah isagoo ku baaqaya in la sameeyo sharci gaar ah oo qeexaya sida lagu qaato, lagaaga qaadi karo ama lagu waayi karo. Sanadka dhamaadkiisii, baarlamaanku ma aanu gudbin sharci noocaas ah.

Sida laga soo xigtay tirakoobka UNICEF ee 2010-2015kii, masuuliyiintu waxa ay diiwan geliyeen 3 boqolkiiba caruurta dhalata. Masuuliyiinta Puntland, konfurta iyo gobolada dhexe ma diiwaan geliyaan dhalashada caruurta. Diiwaan galinta caruurta ayaa ka dhacday gudaha Somaliland, laakiin tiro badan oo dhalasho ah oo ka dhacday gobolka lama diiwaangalin. Diiwaan galin la'aanta caruurta marka ay dhashaan ma aanay keenin in loo diido adeegyada dadweynaha, sida waxbarashada. Warar dheeraad ah, fiiri Lifaafa C.

Waxbarashada: Dastuurka ku meel gaarka ah waxa uu dhigayaa xaqa waxbarashada lacag la'aan ah ilaa dugsiga sare, laakiin marna ma aheyn mid lacag la'aan ah, khasab ah, ama mid la wada heli kar. Meelo badan caruurta ma helin fursadda waxbarasho oo aan ka aheyn madrasaadka. Ku dhawaad nus caruurta gaartay da'da waxbarashada ma aanay galin dugsiyadda iyada oo ay ugu wacneyd caqabado ay ka mid yihiin faqriga ka jira meelaha baadiyaha ah, amaanka iskuulada oo liita, lacagta lagu dhigto iskuulada oo aad u sareeysa iyo tartanka ka dhexeeya baahida guriga iyo shaqo. Gabdhaha soo wajahay culeys dheeri ah in ay ku guursadaan da' hore iyo muhiimadda hoose ee la siiyo waxbarashadda gabdhaha, taasoo keenaysa in kasoo qeyb galkoodu uu hooseeyo. Waxaa gabaabsi ah macalimiin tababaran, gaar ahaan macalimiinta dumarka ah.

2016kii Wasaaradda Waxbarashada, Dhaqanka iyo Tacliinta Sare ayaa soo gabagabeeyay siyaadda waxbarashada ee qaranka. Taageerayna manhaj mideysan ee waxbatashada dugsiyada hoose iyo sare, waxa ayna la galeen laba heshiis is

faham wasaaradaha waxbarashada ee goboladda si loo kala cadeeyo masuuliyadda qeybaha gudaheeda iyo maamulka imtixaanada dugsiyada hoose iyo sare ee qaranka muddo sadex sano ah. Inkasta oo la sameeyay xoogaa horumar ah, dowladda waxaa ka maqnaa miisaaniyad ku filan oo lagu gaarsiiyo waxbarasho waxtar leh dalka oo dhan, meelaha ay gaarta waxa uu ku koobnaa sida badan meelaha magaalooyinka ah ee uu fiican yahay amaankoodu.

Xadgudubka Caruurta: Xadgudubka iyo kufsiga caruurta loo geysto waxa ay aheeyeen dhibaato weyn, ma jiro dadaal la ogsoon yahay oo dowladda iyo maamul goboleedyadu ay wax kaga qabanayaan xadgudubka caruurta. Caruurta waxa ay aheeyeen dhibanayaasha ugu badan ee rabshadaha bulsho ee sii socda.

Habka "caasi waalid" oo waalidiintu ku xareeyaan caruurtooda dugsiyada lagu xaroodo iyo machadyo kale iyo mararka qaarkood xabsi iyadoo ujeedadu tahay in lagu edbiyo iyadoo aan la marin hab sharci ah ayaa lagu eedeeyay in ay ka jirtay meelo badan oo waddanka ah.

Guurka Yaraanta iyo Kan La isku Qasbo: Dastuurka ku meel gaarka ah ee faderaalku waxa uu waajib ka dhigayaa in labada is guursaneysa in ay gaaraan 'da'da biseylka' waxa uuna u qeexayaa caruur qofka ay da'diisu ka yartahay 18 sano jir. Waxa uu tilmaamay in si guurku sharci u noqdo in ay tahay in ninka iyo naagtu ay labaduba si xor ah u ogolaadaan. Guurka yaraanta la isku guursadaa waa mid marar badan dhaca. Dhulka ay gacanta ku heyso Al Shabaab, guurka qasabka ah ee la soo abaabulay oo u dhaxeeya askartooda iyo gabdhaha yaryar waana hab loo adeegsaday guurka qaab lagu soo jiito oo la isku qorto. Ma jiro dadaal la ogsoon yahay oo dowladda iyo maamul goboleedyadu ay kaga hortagayaan guurka yaraanta lagu guursado ama khasabka ah. Macluumaad dheeri ah, fiiri Lifaafa C.

Caruurta oo Galmo looga faa'iideysto : Caruurta oo jirkooda laga ganacsata waa mid sharci daro ah dhamaan gobolada. Ma jiro sharciyo ka degsan kufsiga da'da iyo da'da ugu yar ee galmada aan raaliga la isaga aheyn. Sharcigu si cad ugama hadlayo mamnuucida sawirada galmada ee caruurta. Sharciyada ka faa'iideysiga galmada marar dhif ah ayaa la dhaqan geliyaa, ka faa'iideysiga noocaan ah waxaa la soo sheegay in uu yahay mid soo noqnoqda.

Caruurta Loo Qorto Askarta: Caruurta oo ciidamada loo qorto waa dhibaato weli taagan (eeg qeybta 1.g).

Caruurta Soo Barakaca: Waxaa jira tiro badan oo barakacayaal gudaha ah iyo

caruur ku nool kana shaqeeyay wadooyinka.

Qafaalashada Caruurta ee Caalamiga ah: Wadanku xubin kama aha Axdigii Hague ee 1980 ee dhinaca Madaniga ee Qafaalashada Caruurta ee Caalamiga ah. Eeg Warbixinta Sanadlaha ah ee Wasaaradda Arrimaha Dibedda ee Waalidiinta Qafaasha Caruurtooda travel.state.gov/content/childabduction/en/legal/compliance.html.

Yuhuud Naceeybka:

Ma jiro mujtamac la ogsoon yahay oo Yuhuud ah, mana jiraan warbixino sheegay falal la xiriira Yuhuud naceeyb.

Tahriibinta

Eeg warbixinta Wasaaradda Arrimaha Dibedda ee dadka la tahriibiyo ee www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Dadka Naafada Ah

Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu siiyaa dadka naafada xaquuq siman sharciga hortiiisa waxa uuna ka mamnuucayaa dowlada in ay takoorto. Masuulyiinu ma aany dhaqan galin qodobadaas. Dastuurka ku meel gaarka ah kama hadlayo takoorka ay sameeyaan dadka aan dowlada ka tirsaneyn. Sharcigu waajib kama dhigayo u sahlida gelitaanka dhismayaasha, macluumaadka ama isgaarsiinta ee dadka naafada ah.

Sida badan baahida dadka naafada ah waxba lagama qaban. Sida laga soo xigtay Amnesty International, dadka naafada ah waxa ay wajahaan tacadiyo xagga xaquuqul insaanka ah maalin walba, sida iyada oo loo dilo si shaci daro ah, rabshado ay ku jiraan kufsi iyo qaababka kale rabshadaha galmada, guryaha oo looga saaro si khasab ah, helid la'aanta daryeel caafimaad ama heer nololeed. Rabshadaha qoyska iyo guurka khasabka ah waxa ay ahaayeen arimo baahsan kaas oo saameeyay dadka naafada ah. Gabdhaha iyo dumarka naafada ah oo ay soo wajahday khatar ah kufsi iyo noocyada kala duwan ee galmoodka rabshadaha wata, sida badan dadka geystay oo aan cadaalad la marin taasoo ay ugu wacan tahay in loo arko in dadka naafadaahi ay culeys ku yihiin qoysaskooda ama

qiimahoodu ka yaryahay dadka oo sidaas darteedna loogu xadgudbi karo.

Iyadoo aanay jirin kaabayaal adeeg caafimaad ee dadweyne, adeegyo kooban ayaa jiray oo siiya taageero ama waxbarasho dadka qaba curyaanimada xagga maskaxda ah. Wax caadi ah ayey aheyd in dadka noocaas ah geedaha lagu katiinadeeyay ama guryahooda lagu xayiray.

Ururada maxaliga ah ayaa u dooday xuquuqda dadka naafada ah iyagoo taageero liidata ka helo masuuliyiinta maxaliga ah.

Qaramada/Qowmiyadda /Jinsiyada Laga Tiro Badan Yahay

In ka badan 85 boqolkiiba dadku waa kuwa wadaaga asal isku mid ah, diin iyo saameeynta dhaqan reer guuraanimu. Badi degaanada qabiilada degaanka ku badan ayaa ka reeba kuwa ka tirsan kooxaha kale in ay si waxtar leh uga qeyb qaataan hayadaha dowlada iyaga oo u geeysta faquuq xagga shaqaaleeynta ah, nidaamka cadaaladda iyo helitaanka adeegga dadweynaha.

Dadka laga tirada badan yahay, inta badan ma laha maleeshiyo hubeysan, waxaan sii socotay in si aan isu dheeli tireyn loogu geysto dil, jir dil, kufsi, afduub lacageed, laga bililiqeystay dhul iyo hanti iyadoo aan cadalad la horkeeninn garabyada maleeshiyaadka iyo xubnaha qabiilda waaweyn, inta badan iyaga oo garabsanaya dawladda dhexe iyo maamuladda maxaliga ah. Qaar badan oo ka mid ah dadka laga tirada badan yahay waxa ay ku noolaayeen faqri aad u qoto dheer iyagoo la dhibaatooday noocyo badan oo takoor iyo gooni u sooc ah.

Wakiilada dadka laga tirada badan yahay ee baarlamaanka federaalka waxaa bartilmaameedsaday rag aan la aqoon, kaasoo xubnaha qabaa'ilada laga tiro badanyahay ay ku eedeeyaan in ay lacag soo siiyeen qabiilada waaweyn. Soomaalida soo laabaneysa iyo barakacayaasha gudaha ee ka soo jeeda qabaa'ilada yar yar waxaa ku dhacay takoor, bacdamaa sida badan ayan laheyn xiriir qabiilada xoogga leh iyo cid dhowrta.

Dagaalada u dhexeeya qabiilada ayaa dhaliyay dhimasho iyo dhaawac (fiiri qeybta 1.g.).

Falalka Rabshadaha, Takoorka, iyo Xadgudubyada kale ee Ku Saleysan fikirka Galmoodka iyo aqoonsiga Jinsiga.

Dadka isku jinsiga ah ee isu galmooda ciqaabtooda waa xarig u dhaxeeya laba bilood ilaa sadex sano. Sharcigu ma mamnuucayo takoorka ku saleysan fikirka galmoodka ama aqoonsiga jinsiga qofka. Ma jirin ururo la aqoonsan yahay oo ay leeyihiin LGBTI iyo warbixno ka hadlaya. Waxaa jira dhawr warbixinood oo ku saabsan rabshado bulsho ama takoor oo ku saleysnaa fakarka galmada ama aqoonsiga jinsiyadeed iyada oo ay sabab u aheyd ceebeynta xun ee bulsho ee fikirka galmoodka iyo aqoonsiga jinsiga oo ka hor istaagtay shaqsiyaadka LGBTI ah si cad u sheegaan fikirkooda galmo iyo aqoonsigooda jinsiga. Ma jirin talaabooyin la ogsoonyahay ee lagu baaray ama lagu ciqaabay kuwa gacan ka geysta xadgudubyagda. Sharciyada dambiyada naceybka ama habka cadaalada bulshada ma jirin qaab ay gacan uga geysteen maxkamdeeynta dambiyada ay eexdu dhiiri galisay ee looga soo horjeeday xubnaha bulsho LGBTI.

10kii Janaayo, Al Shabaab ayaa sheegay in ay dileen wiil dhalin yaro ah iyo nin yar gudaha Jubbadda Dhexe iyagoo sameeyay isu galmoosho isku jinsi ah. Tani waxa ay ahaeyd warbixintii ugu horeeysay ee Al Shabaab ay u dilaan qof dhaqdhaqaaqo qowmu luudnimo.

Ceebeynta Bulshada ee HIV and AIDS

Dadka qaba HIV/AIDS waxa ay ahaayeen kuwo wajahay takoor iyo xadgudub bulshadooda dhexdeeda iyo kuwa wax shaqaaleeya dhamaan gobolada oo dhan. Qaramada Midoobay ayaa sheegtay in dadka qaba HIV/AIDS ay la kulmaan xadgudubyo xagga jirka ah, qoysaskooda oo diida, iyo takoor goobaha shaqada ah iyo iyadoo shaqada laga eryo. Caruurta ay waalidkood qabaan HIV waxaa sidoo kale loo geystay takoor, taasoo hoos u dhigtay in ay helaan adeeg. Ma jirin jawaab rasmi ah oo laga bixiyay takoorka noocaas ah.

Qeybta 7aad. Xuquuqda Shaqaalaha

a. Xoriyadda Ku Biiritaanka ururada iyo Gorgortanka Koox Ahaaneed

Dastuurka federalka ku meel gaarka ah waxa uu siinayaa shaqaale walba xaqqa uu u leeyahay in uu abuurto kuna biiro ururada shaqaalaha in uu ka qeyb qaato dhaqdhaqaaqada ururada shaqaalaha, in uu sameeyo shaqo ka firiisada sharci ah iyo inuu ka qeyb qaato gorgortan wadajir ah. Mana jiro xadidaado gaar ah oo xagga sharciga ah oo xadidaaya xaquuqahaas. Sharcigu ma xadidayo heerka gorgortanka wadajirka ah. Dastuurka federaalka ku meel gaarka kama hadlo

takoorka lid ku ah ururada shaqaalaha ama ama soo celinta shaqaalaha loo eraya howlo la xariira urur shaqaale. Badbaadinta sharcigu kama reebeeyso koox gaar ah oo shaqaale ah. Inkasta ciqaabta ay ku jirto lix bilood oo xarig ah, taasoo ay umuuqato in ay keento si ku filan in ay uga weeciso, dowladu ma ay laheyn awood ay si wax ku ool ah ugu fuliso sharciyada khuseeya.

Dowlada iyo kuwa wax shaqaaleeya ma aanay ixtiraamin xoriyada ururada. Dowladu waxa ay soo faragalisyay howlaha ururada, inkasta oo aysan jirin faragalin noocaas ah wixii ka dambeeyay doorashadii madaxweyne Farmaajo ee bishii Febraayo.

b. Mamnuucidda Shaqaalaha xoogga ama Khasabka logu shaqeeyo

Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu mamnuucaydaa is adoonsiga, xoog ku adeegsiga, in aan la tahriibin karin, ama aan lagu khasbi karin shaqo ujeeda kasta ha ahaatee. Masuuliyiintu si wax ku ool ah uma aanay dhaqan gelin sharcigan. Sida uu dhigayo xeerka ciqaabta ee ka horeeyey 1991dii oo ah mid khuseeya dawladda dhexe iyo heerarka gobolada, ciqaabta adoonsigu waa xarig shan ilaa 20 sano ah. Ciqaabta xoog loogu shaqeysto qof waa lix bilood ilaa shan sano. Inkastoo ay ciqaabtu u eg tahay mid ku filan oo adag, marar dhif ah ayaa la isticmaalaa. Ma jirto dadaal la ogsoon yahay oo dawladdu u gashay ka hortaga iyo baabi'inta dadka xoogga loogu shaqeysto waddanka gudahiisa. Wasaaradda Shaqadu ma laheyn kormeerayaal mana aysan sameyn wax kormeer ah oo la xiriira xagga shaqada.

Dadka oo xoog loogu shaqeysto wey dhacday. Caruurta iyo qabiilada laga tirada badan yahay ayaa sida la soo sheegay loo isticmaalaa xamaalka si loo safriyo maandooriyaha heerka dhexe ee qaadka (ama miiraa); beeraha, xoola raacida, iyo dhagax jabinta iyo dhismaha. Al Shabaab waxa ay dadka xeryahooda ku jira ku qasbaan in baadiyaha u guuraan, si ay ururka uga soo saaraan dalagyada lacagta lagu bedasho.

Eeg warbixinta Wasaaradda Arrimaha Dibedda ee tahriibinta *Dadka* ee www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

C. Mamnuucidda Ku Shaqeysiga Caruurta iyo Da'da ugu yar ee Shaqada

Ma aanay caddeyn haddii ay jirtay da'da ugu yar ee shaqada. Sharcigii shaqaalaha ee ka horeeyay 1991kii waxa uu mamnuuca caruurta oo lagu shaqeeyo, da'da

shaqada ee uu yarna waxa ay aheyd 15 sano shaqada inteeda badan, iyada oo si gaar ah da' da ugu hooseeysa ee ugu yar loo tilmaamay shaqooyinka waxyeelada leh waxa uuna mamnuucayaa kuwa ka yar 18 jirka in ay habeenkii ka shaqeeyaan warshadaha, ganacsiga iyo beeraha, marka laga reebo shaqada xubnaha qoyska. Daastuurka federaalka ku meel ah waxa uu dhigayaa "cunugna kama shaqeyn karaan ama ma bixin karaan adeeg aan ku habooneyn da'ada ilmaha ama khatar ku ah caafimaadka ilmaha iyo koritaanka ilmaha marnaba." Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu ku qeexayaa ilmo qof kasta oo da'diisu ka yar tahay 18 jir.

Wasaaradaha federaalka ee Shaqada, Haweenka, Iyo Horumarinta Xaquuqul Insaanka iyo sidoo kale Ciidanka Boliiska Soomaaliyeed ayaa mas'uul ka ah dhaqan gelinta sharciyada shaqada ee caruurta. Hase yeeshee, wasaaradu ma aanay dhaqan gelin sharciyadaas. Qaar badan oo ka mid ah sharciyada la xariira in ganacsi looga faa'iideysto caruurta waxa ay ku jireen sharciga ciqaabta ee 1962dii Sharciyadaasu kuma habooneyn in ay ka hortagaan caruurta oo lagu shaqeeyo, ganaaxyada baadankood waa la iska daycay sicir bararka dartiis. Dawladdu waxa ay ka qeyb gashay ololeyaal la doonayo in caruurta looga saaro ka qeyb galka iska horimaadyada hubeysan (eeg qeybta 1.g.).

Caruurta oo lagu shaqeeyo waxa ay aheyd mid baahsan. Caruurta oo loo qorto loona isticmaal askarta weli waxay ahayd dhibaato taagan (fiiri qeybta 1.g.). Dhalinyaradu waxa ay inta badan ka shaqeeyaan xoola raaca, beeraha iyo shaqada guriga iyagoo ku bilaaba da' yar. Caruurta dhagxaanta ayey u jajabiyaan jaay ahaan, waxa ayna ka shaqeeyeen in ay wadooyinka sigaar iyo qaad ku gadaan. UNICEF waxa ay ku qiyaastay 49 boqolkiiba caruurta da'doodu u dhaxeeyso shan ilaa iyo 14 jir in ay ahaayeen shaqaale mudadii u dhaxeysay 2009 iyo 2015.

Sidoo kale eeg warbixinta Wasaaradda Shaqada ee *Ogaanshaha Hababka Ugu Xun Ee Caruurta Loogu Shaqeeyo* ee www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

d. Takoorka la xiriira Shaqada iyo Xirfadaha

Sharciyada iyo xeerarka waxa ay mamnuuc ka dhigayaan takoorka ku saleysan qowmiyadda, jinsiga, naafanimada, aragtida siyaasadeed, midabka, luqadda, ama heerka bulshada, laakiin dowladdu si haboon uma aanay dhaqan gelin sharciyadaas iyo xeerarkaas. Sharciga shaqaaluhu waxa uu dhigayaa in mushaar siman shaqooyinka siman. Sida uu qabo sharciga shaqaalaha ee 1972, ciqaabta waxaa ku jira ilaa lix bilood oo xabsi ah iyo/ama ganaax aan ka badneyn 1,000 shilin oo

Soomaali ah (waxa ka yar hal doolar). Ganaaxu ma aha mid ku fialn inuu hor istaago jabinta sharciga. Sharcigu ma aha mid mamnuucaya takoorka ku dhisan diinta, da'da, asalka qofa, bulsh ahaan meesha uu ka soo jeedo, fakarka galmada, ama aqoonsiga jinsiyadeed ama xaaladda inuu qabo cudurka HIV ama cudurada kale ee la is qaadsiiyo.

e. Xaaladdo Shaqo oo la Aqbali Karo

Ma jiro da'da ugu yar ee shaqada ee qaranka. Sida laga soo xigtay Bangiga Aduunka, 52 boqolkiiba dadka oo lagu sameeyay Tirakoobka Hirarka Sare ee Mowjada Koowaad ayaa ku noolaa saboolnimo.

Sharciga shaqaaluhu waxa uu dhigayaa in todobaadka shaqo ee caadiga ah uu yahay 48 saacadood iyo ugu yaraan sagaal maalmood oo fasax qaran ah oo lacag la siinayo iyo 15 maalmood oo fasax sanadeed ah, isagoo waajib ka dhigaya lacag dheeraad saacadaha dheeraadka ah ee shaqada kuna xadidaya 12 saacadood oo saacado dheeraad ah todobaadkii. Sharcigu waxa uu dajinayaa heerka caafimaadka shaqada iyo badbaadada. Sharcigu si gaar ah uma sheegayo hadii ay shaqaaluhu naftooda ka saari karaan xaalad khatar ku ah caafimaadka iyo amaankooda iyaga oo aan qalqiil galin shaqadooda.

Ma jirin dadaalo abaabulan oo lagula soconayo xaaladda shaqada. Wasaarada shaqada ayaa ugu xilsaarneyd heerka federaalka ah in ay sameeyso badbaado xirfadeed iyo dhibaatooyinka caafimaad iyo dhaqan galintiisa inkata oo aanu aheyn mid taabagal ah. Ma jirin kormeerayaal shaqo.

Mushaharka iyo xaaladdaha shaqo waxaa inta badan la sameeyaa iyada oo loo marayo hab ku saleysan dalabka iyo badeecada, iyo saameynta uu leeyahay qabiilka qofka shaqaalaha ah. Ma jirin wax macluumaad ah oo ku saabsan jiritaanka ama xaaladda shaqaalaha ajnabiga ama soo galootiga ah ee dalka gudahiisa. Shaqaalaha intooda badan waxa ay ka shaqeeyeen qeybo aan rasmi aheyn.

Masuuliyiintu ma ay laheyn awood ay si waxtar leh ugu dhowraan shaqaalaha rabay in ay naftooda ka saaraan xaalada khatar ku ah caafimaadkooda ama badqabkooda, inkasta oo aan kiisas noocaas ah aan la soo sheegin.